

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Examensarbete

Att bryta en kriminell livsstil

En kvalitativ undersökning av KRIS-medlemmars erfarenheter av att bryta med kriminalitet.

Författare: Amanda Almerud

Handledare: Cecilia Jonsson

Examinator: Anders Giertz

Termin: VT 2012

Kurskod: 2SA46E

Abstract

Author: Amanda Almerud

Title: To break a criminal lifestyle. A qualitative study of KRIS-members experiences of breaking a criminal lifestyle [Translated title]

Supervisor: Cecilia Jonsson

Assessor: Anders Giertz

The aim of this study is to explain which factors are substantial when to break a criminal lifestyle. The study is based on four qualitative interviews with KRIS-members. KRIS is an organization for people who have decided to leave a criminal lifestyle, containing criminality and/or drug abuse. The respondents in this study have all avoided relapsing in crime, not mainly because of the Swedish penal system, but mostly because of the social support from fellow members in KRIS. It is a well known fact that the penal system shows low efficiency, and that it has struggled with the question "what works?" for a long time. The main question for this study is therefore: What is it that the penal system lacks, and why is it that a small organization like KRIS can be so successful? The paper starts with some earlier research in the field of criminality. After that I show my findings and analyze them by applying Goffmans theory about stigma, and Becker's theory about deviance.

Keywords: Criminality, relapse in crime, criminal lifestyle, stigma, deviance, social network, the penal system.

Nyckelord: Kriminalitet, återfall i brott, kriminell livsstil, stigma, avvikande, socialt nätverk, kriminalvård.

Innehåll

1. Inledning	1
2. Problemformulering och syfte	2
2.1. Frågeställningar	2
2.2. Teoretiskt perspektiv	2
3. Bakgrund	3
3.1. Kriminologi ur ett historiskt perspektiv	4
3.2. Preventionstanken	4
3.3. Vem är kriminell?	5
3.4. Svensk kriminalvård idag	7
3.5. Utslussning	8
3.6. Kriminalvårdens svårigheter med att upprätta en verkställighetsplan	10
3.7. Självhjälpgrupper	10
3.8. KRIS	12
3.9. Hur många avtjänar ett fängelsestraff och varför?	13
4. Tidigare forskning	14
4.1. Hur mycket påverkar uppväxten?	14
4.2. Kriminalvårdens bristande effektivitet	16
4.3. Klientens sociala situation efter intensivövervakning (IÖV-utsluss)	16
5. Metod	17
5.1. Urval	18
5.2. Etiska överväganden	19
6. Resultat	20
6.1. Respondenternas bakgrund	20
6.2. Vad tycker respondenterna om Kriminalvårdens insatser?	24
6.3. Hur har KRIS hjälpt respondenterna?	26
6.4. Vilka faktorer har varit avgörande för att bryta den kriminella livsstilen?	29
7. Analys av resultat	31
7.1. Respondenternas bakgrund	31
7.2. Kriminalvårdens insatser utifrån respondenternas perspektiv	33
7.3. Att bryta med den kriminella livsstilen	35
8. Avslutande diskussion	37
<i>Bilaga 1.</i>	39
<i>Bilaga 2.</i>	41
Referenser	43

1. Inledning

Majoriteten av dagens intagna på svenska anstalter avtjänar ett straff för narkotikarelaterade brott. Av de som frigges kommer cirka 31 % att vara tillbaka på anstalten inom ett år och 46 % inom tre år, dömda för nya brott (BRÅ 2007). De flesta av dessa personer är inga välbärgade kokainkungar med lyxiga bilar, tjustiga villor och kontanter i överflöd. De flesta av dessa personer är missbrukare, som för att finansiera sitt missbruk lever en kriminell livsstil. Några av de personer som lyckas ta sig ur kriminaliteten har gjort det med hjälp av kamratföreningen KRIS – Kriminellas Revansch i Samhället.

Den här uppsatsen baseras på kvalitativa intervjuer med fyra KRIS-medlemmar, som alla har valt att ta avstånd från kriminalitet och droger. De ger sin bild av Kriminalvårdens insatser, KRIS och vilka faktorer som har varit avgörande för deras brytning med den kriminella livsstilen. Respondenterna har bland annat berättat om hur de kom in på den kriminella banan, varför man hellre vänder sig till en kamratförening än till myndigheter, och hur det känns att vara en avvikare från samhällets normer. Utöver denna empiri kommer jag i uppsatsen att redogöra för hur dagens kriminalvård ser ut, varför självhjälpsgrupper som KRIS har fått så stor betydelse, samt diskutera vem som är kriminell. Tidigare forskning kommer också att tas upp, med fokus på vem som blir kriminell och hur man tar sig ut ur kriminaliteten.

Kriminalvården har vid flera tillfällen fått kritik för dess bristande effektivitet. Framförallt har kritiken riktats mot okunskapen om vilka brottsförebyggande åtgärder som verkligen fungerar. Eftersom att många intagna på svenska häkten och anstalter är drog- och/eller alkoholmissbrukare är dessa inte bara ett klientel för rättsväsendet. Socialpolitiken har alltmer kommit att integreras i kriminalpolitiken, och många som arbetar inom framförallt Frivården är utbildade inom socialt arbete (Andersson & Nilsson 2009). Ett missbruk är inte något som kan straffas bort. Istället behövs fler behandlande insatser inom området socialt arbete. För att lyckas med detta behövs mer vetenskaplig forskning om upphörande av brott, och en mer behandlingsfokuserad kriminalvård.

I uppsatsen förekommer begreppen ”norm” och ”samhällsnormer” vid flera tillfällen. I den här kontexten syftar dessa begrepp på vad Becker (2006) kallar ett konformt beteende. Det vill säga att man följer de normativa regler och lagar som skapats av samhället. En ”avvikare” är den som bryter mot dessa regler och lagar, i det här fallet den som är kriminell och/eller missbrukare. Det är dock viktigt att poängtera att avvikandet inte ser likadant ut för alla kriminella och missbrukare.

När begreppet ”kriminell livsstil” används syftar det till en livsstil som avviker från samhällsnormen, genom att personen bakom livsstilen försörjer sig och lever på ett sådant sätt att denne bryter mot lagen.

2. Problemformulering & syfte

Trots Kriminalvårdens många satsningar i form av program och behandlingar återfaller många i brott kort tid efter frigivningen. En majoritet av dessa personer har suttit inne för ett narkotikabrott, och många av dem är aktiva missbrukare. En svårighet tycks vara att Kriminalvårdens samhällsskyddsansvar inte tillåter särskilt stort handlingsutrymme, vilket leder till att behandlingsalternativen begränsas. Kamratföreningen KRIS har genom sin verksamhet kommit att bli en viktig del av Kriminal- och Frivården, självklart med vissa lokala variationer. Brottsförebyggande rådets granskning (BRÅ 2003:7) av KRIS styrelseledamöter visar på tämligen goda resultat, då få av dess styrelsemedlemmar har återfallit i brott. Mot denna bakgrund är syftet med denna uppsats att försöka förklara vad det är kriminalvården saknar, och vad det är som gör att en kamratförening med begränsad budget kan uppvisa så goda resultat.

2.1. Frågeställningar

- Hur ser respondenternas bakgrund ut?
- Vad tycker respondenterna om kriminalvårdens insatser?
- Vad betyder KRIS för respondenterna?
- Vilka faktorer kan pekats ut som avgörande för att bryta den kriminella livsstilen?

2.2. Teoretiskt perspektiv

I uppsatsens analysavsnitt kommer jag att återkoppla till ovanstående frågeställningar. Analysen baseras på respondenternas svar, med utgångspunkt från framförallt Goffman (2011) och Becker (2006). Utifrån Goffmans teori om stigma kommer konflikten mellan det han kallar den sociala och den personliga identiteten att tas upp. Den personliga identiteten skapas utav individen själv, och handlar därmed om dennes självbild. Den sociala identiteten skapas däremot utav omgivningen, som kategoriserar och fastställer individens egenskaper (vilka kan vara både positiva och negativa). Genom den negativa kategoriseringen tilldelas personen som uppfattas som avvikande

ett stigma. Goffman skiljer på tre typer av stigma: 1) kroppsliga missbildningar, 2) fläckar på den personliga karaktären (t ex. bristande hederlighet), och 3) stambetingade stigman (t ex. religion). Ett gemensamt drag för alla former av stigma är att det individuella drag, eller den egenskap, som leder till stigmatiseringen är så utmärkande att den gör individen avvikande (Goffman 2011).

Utanförskapet som en kriminell livsstil kan innebära kommer att problematiseras utifrån Beckers (2006) begrepp *utanförstående* och *avvikande*. Enligt Becker skapas normativa regler och lagar utav sociala grupper. Genom att avvika från dessa normer blir man en utanförstående, eller en avvikare. Avvikandets karaktär definieras alltså utifrån samhällets normativa förväntningar, som bygger på premissen att det finns något inbyggt avvikande hos det som bryter mot sociala regler. Becker menar att det finns en kluvenhet vid bestämningen av vilka regelbrott som gör en person till en avvikare, eftersom att individen kan tillhöra flera sociala grupper samtidigt. För att följa den ena gruppens regler kan man vara tvungen att bryta mot de regler som gäller för den andra gruppen (Becker 2006).

Jag kommer även att nämna något kort om Chylickis (1992) teori om upphörande. Han utgår från resonemanget om att den kriminella livsstilen inte kan upphöra förrän orsakerna bakom den försvinner. Chylickis studier visar att flertalet av de som återfallit i brott är personer som har ett uteslutande kriminellt socialt nätverk. Han säger också att samhällsinsatserna som erbjuds inom exempelvis Frivården har större eller mindre effekt beroende på tidpunkten för åtgärden (Chylicki 1992). I texten "Vem är kriminell?" (3.3.) och i analysen (7.) kommer jag att utveckla dessa teoretiska perspektiv ytterligare.

3. Bakgrund

Kriminalvården har över tid pendlat mellan straff- och preventionstanken. Idag dominerar preventionstanken, vilken framförallt handlar om att arbeta på mikronivå för att förändra ett beteendemönster (Chylicki 1992). Under följande rubriker kommer jag att återge något om kriminologi ur ett historiskt perspektiv, och om hur den svenska Kriminalvården ser ut idag. Detta för att ge läsaren en bild av vilka insatser som erbjuds inom Kriminal- och Frivården. Jag kommer även att diskutera vem som är kriminell, samt ge en beskrivning av KRIS i synnerhet och självhjälpsgupper i allmänhet.

3.1. Kriminologi ur ett historiskt perspektiv

Sandra Walklate (2003) skriver att kriminologin som disciplin ofta beskrivits som svag eftersom att den saknar förankring i en bestämd social grupp. Hon menar att kriminologin istället definieras av ett redan existerande problem: Brottet. Walklate skiljer på två typer av kriminologi som lett oss fram till den syn vi har på kriminalitet idag; Klassisk kriminologi och positivistisk kriminologi. Den förstnämnda utgår från antagandet att individen har en fri vilja och att kriminalitet är en process där den kriminella har fattat en rad beslut. Tidiga tänkare på området var bland annat Cesare Beccaria (1738-94) och Jeremy Bentham (1748-1832). Riktningen dominerades utav behandlingstanken snarare än strafftanken, och man strävade efter att skilja mellan det kriminella beteendet och individen bakom det. Inom den positivistiska, mer naturvetenskapligt inriktade, grenen söker man aktivt efter de anledningar som orsakat det kriminella beteendet. Orsaksteoretikern Cesare Lombroso (1835-1909) anses vara en pionjär för detta synsätt, och betonade att kriminaliteten var biologisk snarare än ett resultat av den fria viljan. Denna teori förkastas dock utav de flesta av dagens forskare (Walklate 2003).

I stora delar av västvärlden, och framförallt i Skandinavien, växte sig en debatt om kriminalvården stark under slutet av 1960-talet. Fångarna krävde en humanare kriminalvård och agerade bland annat genom att hungerstrejka. 1964 års behandlingslag var omdiskuterad, och KAIK (Kommittén för Anstaltsbehandling inom Kriminalvården) påbörjade en utredning av kriminalvårdens olika delar. Samtidigt bildade journalister, jurister och socialarbetare organisationen KRUM (Riksförbundet för Kriminalvårdens humanisering), som skulle tillvarata fångarnas intressen. KRUM lyckades med sitt syfte att skapa opinion, men hade svårt att organisera sig. Detta ledde till att organisationen lades ner bara några år senare. Deras arbete hade dock gett resultat. 1972 presenterade en särskilt tillsatt beredning den nya kriminalvårdsreformen (SOU 1972:64). Reformen förespråkade en mer liberal kriminalvård, och lagstiftades 1974. Den nya lagstiftningen innebar bland annat att frivård infördes och att Kriminalvården stärktes upp genom personalförstärkningar och specialiserade personalgrupper (Amilon & Edstedt 1998).

3.2. Preventionstanken

Synen på brott och straff varierar som tidigare nämnts över tid och rum. Inom de nordiska länderna dominerar dock preventionstanken inom rättsväsendet. Preventionstanken, eller den *vårdande* tanken, är också ett resultat utav socialpolitikens integrering i kriminalpolitiken. Inom kriminalpolitiken talar man om preventionsmodeller på såväl mikro- som makronivå. På mikronivå

handlar det om individualprevention och åtgärder som ska förebygga, förhindra eller avskräcka den enskilde från att begå brott. På makronivå riktar man sig mot allmänheten genom lagar och olika sanktioner mot den som begår ett brott (Andersson & Nilsson 2009).

3.3. Vem är kriminell?

Enligt Svenska Akademiens ordbok är den person kriminell, som har gjort sig skyldig till brott och/eller har en patologisk benägenhet att begå brott hemfallande under strafflagen (SAOB 2010). I strikt juridisk mening innebär detta att varje person som någon gång har begått en olaglig handling är kriminell. Trots detta har nog många av oss en specifik grupp i åtanke när vi använder oss av begreppet ”kriminell”. De flesta håller nog med om att det finns en skillnad mellan att åka fast för fortkörning en enstaka gång, och att avtjäna ett långt fängelsestraff efter att ha dömts för ett grovt sexualbrott. De flesta håller säkert också med om att vi, medvetet eller omedvetet, gör skillnad på kriminella. Den högtbildade 35-årige mannen från övre medelklassen, dömd för ekonomisk brottslighet, som har utfört en kriminell handling är per definition kriminell. Men är han kriminell på samma sätt som den 55-årige narkotikamissbrukaren med trasslig bakgrund som åkt in och ut på anstalt hela det vuxna livet, dömd för narkotikasmuggling, väpnat rån och grov misshandel? Det tycks inte finnas några enkla svar, det enda vi kan veta säkert är att kriminalitet har olika innebörd beroende på vem vi frågar.

Några av de personer som begår kriminella handlingar är mer utmärkande och avviker mer från samhället än andra. I ”Utanför – avvikandets sociologi” (2006) problematiserar Howard S. Becker begreppen utanförstående och avvikande. Becker menar att normer och lagar främst skapas utav grupper med politisk och ekonomisk makt. Genom att vi skapar det normativa skapar vi också det avvikande. Inom sociologins vetenskapliga forskning har avvikelsebegreppet problematiserats åtskilliga gånger:

”Därmed har den [vetenskapliga forskningen] anammat sunda förnuftets premisser att det finns något inbyggt avvikande (kvalitativt speciellt) hos handlingar som bryter (eller tycks bryta) mot sociala regler” (Becker 2006 s. 18).

Vad som avgör om en handling blir avvikande beror alltså på hur andra uppfattar den. På så vis är hela samhället med och definierar avvikandets karaktär (Becker 2006). Bekymret är att vi lever i ett samhälle där normer, politiska åsikter och moraliska regler ser olika ut hos olika människor

och grupper. Denna komplexitet gör det nästintill omöjligt för samhällets medborgare att komma överrens om vilka handlingar och vilket beteende som är opassande eller förkastligt.

Enligt Becker skulle avvikande kunna mätas statistiskt, genom att man helt enkelt klassificerar det som är alltför långt bort från medelvärdet som avvikande. Detta synsätt är dock inte oproblematiskt, återigen eftersom att det finns så många delade uppfattningar. Istället brukar det avvikande beteende som betraktas som farligt för en själv och andra klassas som kriminellt och förbjudas av lagen. Lagen, i sin tur, skapas i många fall av de Becker kallar Moralentreprenörer eller Moralivrare. Det vill säga personer som ser det som sin uppgift att avgöra vad som är moraliskt rätt eller fel för de mindre lyckligt lottade (Becker 2006). Dessa moralentreprenörer kommer vi att återkomma till längre fram.

Kanske ser vi två personer, båda kriminella, som mer eller mindre kriminella beroende på vad vi känner till om deras sociala miljö. Sociologen Erving Goffman (2011) menar att det ofta räcker med en hastig blick på en persons yttre för att vi ska kunna kategorisera dem:

”Varje sambälle avgör vilka medel som kommer till användning för att dela in människor i kategorier, samt vilka egenheter som uppfattas som vanliga och naturliga för medlemmarna inom varje sådan kategori” (Goffman 2011 s. 9).

Utifrån Goffmans synsätt är det alltså möjligt att den fullritade kåkfararen med dåliga tänder stämmer bättre överrens med vår bild av vem som är kriminell, än en person i god fysisk form med ett oförargligt yttre. Fortfarande kan samma lagöverträdelse ha utförts av båda personerna, men de uppfattas som skilda av omgivningen. Genom att nedvärdera de yttre egenskaperna tillskriver vi också personen mindre smickrande inre egenskaper. Vi har därmed definierat objektet för vår kritiska granskning som avvikande.

Därmed inte sagt att det *inte* finns en skillnad mellan människor som väljer att begå enstaka brott på grund av särskilda omständigheter under en period i livet, och människor som systematiskt begår brott under en längre tid. Det senare skulle kunna kallas för ”kriminalitet som livsstil”. En livsstil präglad av att man försörjer sig genom att begå brott, har ett nätverk bestående utav lika-sinnade, samt någon form av missbruksproblematik. Kort sagt ett liv utanför samhällets lag och rätt. Föreningen KRIS domineras utav medlemmar med ett sådant förflutet. De flesta av med-

lemmarnas livsstil har präglats av kriminalitet på grund av, och framförallt för att kunna upprätthålla, ett missbruk.

3.4. Svensk kriminalvård idag

Kriminalvården är en statlig myndighet som omfattar häkten, fängelser och frivård. Enligt Kriminalvårdens officiella hemsida är primärmålet med all dess verksamhet att minska antalet återfall i brott. De olika professionerna inom Kriminalvården jobbar mot målet genom en rad olika brottsförebyggande åtgärder, till exempel utbildningar och behandlingsprogram för de intagna. För att ett program skall få användas för behandling inom den svenska kriminalvården krävs dels att det finns en tydlig, vetenskapligt förankrad förändringsmodell, att metoden är effektiv, och att programmet genomförs korrekt och av lämplig personal. Insatsen skall även dokumenteras. Syftet är att genom dessa insatser förbereda den intagna för ett liv bortom kriminalitet. I Sverige finns det idag 31 häkten, 52 anstalter och 34 frivårdskontor. I kriminalvårdens vision ”Bättre ut” ingår bland annat fyra nollvisioner: Inga rymningar, inga droger, inga kriminella aktiviteter, samt inget våld, inga hot eller trakasserier (Kriminalvården 2012a).

För att förebygga återfall i missbruk kan alkohol- och narkotikamissbrukare sedan år 2002 erbjudas behandlingsprogrammet Våga välja. Behandlingen utgår från kognitiv beteendeterapi, med inriktning på social inlärningsteori. Programmet kommer ursprungligen från Kanada där man i en studie sett att programmet ger ”eventuellt positiva effekter” (Danielsson m fl. 2008 s. 3). En svensk undersökning från 2007 visar dock på något bättre resultat; Av Våga Välja-deltagarna återföll 318 av totalt 660 personer i brott (48 %), medan motsvarande andel för kontrollgruppen var 2749 av 4965 personer (55 %) (Danielsson m fl. 2008).

Brotts-Brytet bygger, liksom Våga välja, på kognitiv beteendeterapi och har använts inom Kriminalvården sedan 1994. Programmet är tillgängligt för både män och kvinnor som vistas på anstalt eller inom Frivården. Behandlingens mål är att minska återfall i brott. Programmet har regelbundet utvärderats sedan starten, främst med fokus på klienternas upplevelse av programmet. Huruvida programmet är effektivt eller inte undersöktes dock inte förrän år 2007. Man jämförde då behandlingsgruppen med en kontrollgrupp, men kunde inte finna några signifikanta samband mellan programdeltagande och minskad återfallsrisk (Danielsson m fl. 2011a).

En vanlig behandlingsmetod inom Kriminalvården är Motiverande samtal (Motivational Interviewing; MI). Metoden används på svenska anstalter sedan 2001, med syftet att minska drogan-

vändningen genom samtal. MI har visat sig ha goda effekter inom flera områden, men det finns ännu få studier av MI inom kriminalvård. Forsbergs (2006) rapport visar dock att klienter som har regelbunden samtalstid, vare sig det är traditionella planeringssamtal eller MI, tycks löpa mindre risk för återfall i brott (Forsberg 2006).

Ytterligare ett program som används inom svensk kriminalvård, och som visat på låg eller ingen effekt, är Aggression Replacement Training (ART). I en undersökning har man studerat en grupp klienter som avslutat programmet åren 2003 till 2006 (523 klienter, varav 59 % fullföljde programmet). Behandlingsgruppen jämfördes med en kontrollgrupp bestående utav 2 615 klienter. Båda grupperna följdes retrospektivt från frigivningen och fram till ett eventuellt återfall (i genomsnitt under drygt 1,5 år) och återfallsrisken analyserades med hjälp av Cox regression, som bland annat tar hänsyn till påverkansfaktorer. Resultaten pekar på att det inte finns någon signifikant skillnad på risk för återfall mellan behandlingsgruppen och kontrollgruppen (Danielsson m fl. 2011b).

Sarnecki (2009) skiljer mellan sociala och situationella brottspreventiva åtgärder. De sociala åtgärderna omfattar både strukturella (t ex. förebyggande insatser i utsatta bostadsområden) och individuella åtgärder (t ex. familjebehandling). Den situationella preventionen skall minska brottsligheten genom exempelvis tekniska åtgärder, såsom kameraövervakning. Ibland talar man också om preventionsnivåer på samma sätt som inom hälsosektorn, där tre typer av prevention är återkommande; Primär (omfattar hela befolkningen), sekundär (riskgrupper) och tertiär (riktar sig till de som redan drabbats – i det här fallet den som begått brott) (Sarnecki 2009).

3.5. Utslussning

I slutet av sitt fängelsestraff har den intagna (om denne uppfyller vissa krav) möjlighet att använda en eller flera utslussningsåtgärder, för att underlätta den kommande frigivningen. De utslussningsformer som återfinns inom svensk kriminalvård är vårdvistelse, frigång, halvvägshus och utökad frigång. Alla former av utslussning syftar till att på ett eller annat sätt hjälpa klienten att successivt ta sig ur den kriminella livsstilen (Kriminalvården 2012b).

Frigång innebär att den enskilde vistas utanför anstalten dagtid, och då utför ett arbete, har en praktikplats eller studerar. Denna utslussningsåtgärd riktar sig främst till de klienter som behöver

hjälp med att komma in i arbetslivet. För att beviljas frigång ska klienten vara placerad i öppen anstalt (Kriminalvården 2012b).

För den som är inne i ett aktivt missbruk, och på grund av det begår kriminella handlingar, finns utslussningsformen *vårdvistelse*. Under vårdvistelsen genomgår man behandling och vistas i ett familjehem eller HVB-hem (hem för vård och boende). Här finns inga tidsspärrar på samma sätt som vid frigång. Hur lång eller kort behandlingen blir avgörs av behandlingsbehovet, men utgångspunkten är att behandlingen ska vara fullföljd i samband med frigivningen. Ett krav för att få delta i behandlingen är att man visar hög grad av motivation (Kriminalvården 2012b).

I *halvvägshus* vistas klienter som behöver extra stöd inför frigivningen. Man vistas där på eget ansvar, men får också stöd och hjälp av Frivården och andra myndigheter som är aktuella. Vistelsen regleras av ett tidsschema som måste följas. Denna utslussningsform lämpar sig till exempel för de som suttit i fängelse en längre period och inte har en ordnad bostadssituation. Vistelse i halvvägshus får beviljas tidigast när halva strafftiden (minst tre månader) har avtjänats (Kriminalvården 2012b)

Vid *utökad frigång* avtjänar den enskilde sitt fängelsestraff i bostaden och har därmed möjlighet att arbeta och bo tillsammans med sin familj. Klienten får endast lämna bostaden för att ta sig till och från sitt arbete. Utöver det har man ett visst antal fria timmar varje vecka. Vid skötsamhet ökar dessa timmar ju närmre man kommer frigivningen. För att utökad frigång ska beviljas måste halva strafftiden (minst tre månader) ha avtjänats. Under den utökade frigången ställs det krav på drogfrihet, detta testas genom att kontrollörer från Frivården kommer på oanmälda besök minst två gånger i veckan. Då kontrollerar man också att den enskilde befinner sig där den ska enligt upprättat schema. De två sistnämnda utslussningsformerna infördes den 1 januari 2007, i samband med att nya regler trädde i kraft. De olika utslussningsåtgärderna kan kombineras så att de passar olika behov vid olika tidpunkter. Vilka krav som ställs på den enskilde under utslussningsperioden varierar, men en gemensam nämnare är drogfrihet (Kriminalvården 2012b).

Frivården har huvudansvaret för utslussningen, men samverkar även med anstalten och andra myndigheter som Arbetsförmedlingen och Socialtjänsten. Vid planeringen ska en verkställighetsplan upprättas, där man väger behov och risker mot varandra. Verkställighetsplanen ska vara återfallsförebyggande och underlätta återanpassningen i samhället. Planen baseras på personliga för-

utsättningar och kompletteras i de allra flesta fall utav en personutredning (Kriminalvården 2012b).

3.6. Kriminalvårdens svårigheter med att upprätta en verkställighetsplan

Varje person som omfattas av Kriminalvården ska enligt lag ha en verkställighetsplan, men enligt Riksrevisionen (2009) saknar så många som nio procent av klienterna en sådan. Detta försvårar möjligheten att följa upp klienternas verkställighet eftersom att risk- och behovsbedömningar inte dokumenteras. Syftet med dokumentationen är till stor del att finna lämpliga stödinsatser och åtgärder som förebygger återfall i brott. Eftersom att riskbedömningarna ska fungera som ett arbetsinstrument vid prioritering av insatserna är det av stor vikt att dessa bedömningar finns dokumenterade (RiR 2009:27).

Riksrevisionens granskning ”Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott” visar också att hälften av planerna inte är klara inför frigivningen. I de fall det finns en plan är uppföljningen av denna ofta bristfällig. Här blir konsekvensen att det är svårt att fastställa vilka insatser som är mest effektiva, vilket i sin tur leder till att det återfallsförebyggande arbetet inte utvecklas. Enligt Riksrevisionen grundar sig bristerna i att man inte samverkar i tillräckligt hög utsträckning. Arbetet med planerna ser alltså olika ut beroende på vilken kommun man befinner sig i. Riksrevisionens förslag är därför att införa utökad utbildning inom området och att kompetensbehovet ses över (RiR 2009:27).

3.7. Självhjälpsgrupper

I artikeln ”Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis” diskuterar Anna Meeuwisse och Sune Sunesson (1998) den ökande professionaliseringen inom frivilliga organisationer. Författarna menar att den här typen av organisationer traditionellt sett har vilat på demokrati och amatörism. Idag har dessa grupper alltmer kommit att professionaliseras, och blivit en välintegrerad del av välfärdsstaten. Välfärdssektorns intresse för organisationerna beror till stor del på frivilligorganisationernas erfarenhetsbaserade kunskap, vilket ger dem ökad status inom det professionella sociala arbetet. (Meeuwisse & Sunesson 1998).

Varje år deltar runt 25 000 människor i olika självhjälpsgrupper runtom i Sverige. Magnus Karlsson (2006) beskriver självhjälpsgruppen som ett resultat av våra alltmer komplexa levnadsförhål-

landen. Människan är inte längre i första hand *producent*, utan *konsument*. Dessutom har bilden av kärnfamiljen förändrats, och det är inte längre självklart att det är till familjen vi vänder oss för att få stöd. Karlsson definierar självhjälsgruppen på följande vis:

”En mindre samling människor som regelbundet samlas för att hantera ett gemensamt problem genom ömsesidig hjälp och stöd vid ett givet tillfälle” (Karlsson 2006, s. 5).

Vidare argumenterar Karlsson (2006) för att självhjälsgrupper ofta kan vara viktigare för individen än den hjälp man får från exempelvis myndigheter och vårdsektor. Människor som söker sig till självhjälsgrupper strävar ofta efter att förstå och bli förstådda. Genom gruppen får man kontakt med andra i samma situation istället för ”experter” utifrån. Enligt Karlsson kan frivilliga grupper ofta också vara ett bra komplement till de professionella resurser som erbjuds. Att se frivilligorganisationer som en del av välfärden har tidigare varit ovanligt i Sverige, men har sedan en tid tillbaka stor utbredning i bland annat USA och England (Karlsson 2006).

Eftersom att frivilliga organisationer ofta präglas av hög autonomi har dessa, i högre utsträckning än myndigheter, möjlighet att erbjuda ett flexibelt och kreativt stöd till de som söker sig till gruppen. Gruppen kan även ge människor en social identitet, vilket inte är fallet med myndigheter (Meeuwisse & Sunesson 1998). Det här resonemanget bekräftas av respondenterna för den här studien, vilket vi kommer att återkomma till senare.

Meeuwisse & Sunesson (1998) argumenterar för att välfärdsstaten som den ser ut idag härstammar från det filantropiska sociala arbetet som bedrevs ett drygt sekel tillbaka. De menar att den typen av frivilligt socialt arbete till stor del har påverkat hur våra utbildningar för socialt arbete ser ut idag, och därmed har varit avgörande för dess professionalisering. Det är dock viktigt att poängtera skillnaden mellan filantropi och frivilliga organisationer: Frivilliga organisationer bygger, som namnet avslöjar, på frivillighet. Även delaktighet och demokrati är viktiga byggstenar. Detta skiljer sig från filantropin som istället bygger på välgörenhet och ett förhållande där den hjälpbehövande står i tacksamhetsskuld till ”välgöraren” (Meeuwisse & Sunesson 1998).

Professionaliseringen av socialt arbete är dock inte enbart av godo alla gånger. Meeuwisse & Sunesson (1998) menar att en risk för utbildade tjänstemän kan vara att medmänskligheten till viss del måste sättas åt sidan, på grund av arbetets begränsade handlingsutrymme. De professionella hamnar i underläge gentemot brukarorganisationen eftersom att den professionella sfären aldrig

kan vara ett socialt nätverk för klienten. De som utnyttjar sitt handlingsutrymme väl kan vara ett stort stöd för sin klient, men där måste alltid finnas en viss distans (Meeuwisse & Sunesson 1998).

Att mäta hur effektiva självhjälpgrupperna är kan vara problematiskt. Detta beror bland annat på att resurser inte läggs ned på att utvärdera insatser som inte finansieras av skattemedel. På grund av detta blir det också svårt att jämföra självhjälpgruppen med professionella terapigrupper.

Främst eftersom de inte har samma resurser i form av utbildad personal. Karlsson (2006) säger ändå att självhjälpgrupper knappast kan ses som oväsentliga, eftersom de människor som söker sig till dem behöver både den professionella och den erfarenhetsbaserade kunskapsbasen. Vidare skriver han att forskningen kring självhjälpgrupperna fortfarande befinner sig i ett spädbarnsstadium, där mycket fortfarande finns att lära (Karlsson 2006).

3.8. KRIS

Kamratföreningen KRIS (Kriminellas Revansch I Samhället) bildades 1997. Christer Karlsson, som suttit i fängelse och på andra institutioner till och från under drygt trettio år, var en av fyra initiativtagare. Idén om att starta en förening för före detta missbrukare och/eller kriminella växte fram då Karlsson beslutade sig för att lämna sin tidigare livsstil bakom sig. Det fanns inga liknande föreningar sedan tidigare, men Karlsson upplevde att behovet fanns. Visionen var att skapa ett stödjande nätverk för människor med en önskan om att bryta en destruktiv livsstil, genom att erbjuda en förening som vilar på hederlighet, drogfrihet, kamratskap och solidaritet. Sedan den första föreningen bildades i Stockholm 1997 har KRIS fortsatt att växa. Idag finns det ett tjugotal föreningar av varierande storlek runtom i landet, med Christer Karlsson på ordförandeposten för KRIS riksförbund (KRIS 2012).

För att uppfylla föreningens krav som så kallad normalmedlem ska man ha egna upplevelser av kriminalvård och/eller missbruksproblematik. Man kan också vara stödmedlem. För personer mellan 13 och 25 år erbjuds Unga KRIS, som framförallt jobbar med preventivt motivationsarbete för ungdomar ”på glid” (KRIS 2012).

En stor del utav KRIS arbete och resurser ägnas åt så kallad ”muckhämtning”: Medlemmar från KRIS besöker regelbundet anstalter för att sprida sitt budskap. För de intagna som är motiverade att bryta med kriminaliteten erbjuder man medlemskap i föreningen. Man kan alltså vara medlem under hela, eller delar av, sin tid på anstalt. Vid frigivningen möter sedan medlemmar från KRIS upp den (före detta) frihetsberövade och finns där som ett stöttande socialt nätverk. Ett krav för

att få muckhämtning är dock att personen är medlem i KRIS sedan minst tre månader tillbaka innan frigivningsdagen. Vilka aktiviteter KRIS erbjuder varierar lokalt (KRIS 2012).

KRIS riksförbund arbetar även med tre nationella projekt; KHF (Kreativa Hederliga Företagare) som erbjuder utbildningar i entreprenörskap, KRIS Livsstilshus – för ungdomar med en livsstil präglats av gängkriminalitet, samt KRIS BELARUS vars verksamhet går ut på att hjälpa socialt avvikande människor tillbaka till samhället. KRIS publicerar även tidsskriften ”Vägen ut” ett antal gånger per år och engagerar sig i flera olika kampanjer och projekt (KRIS 2012).

Sedan starten 1997 har KRIS figurerat flitigt i media. Ofta i smickrande reportage där medlemmarnas positiva insatser har belysts, men även i negativa sammanhang i samband med interna stridigheter, förskingring och en uppmärksammas bojkottning av KRIS från Fångarnas Nationella förtroenderåd på Hall (Norrbottnenskuriren 2004).

3.9. Hur många avtjänar ett fängelsestraff och varför?

De tre senaste åren är ålder kategorin 35-44 år den vanligaste vid inskrivning i anstalt. Majoriteten av de som skrivs in är män med svenskt medborgarskap. De flesta avtjänar sitt straff på grund av narkotikarelaterade brott, tätt följt av våldsbrott. År 2011 var den mest frekventa strafftiden 2-4 år (24,77 %), därefter 4-10 år (24,28 %). Det totala antalet klienter intagna på anstalt är samma år 5148. I mars 2012 omfattas totalt 14 476 klienter av frivården (Kriminalvården). Av de som frigges återfaller 31 % inom ett år, och 46 % inom tre år (BRÅ 2006).

År 2003 utgav BRÅ (Brottsförebyggande rådet) en kartläggning av KRIS verksamhet inom de fyra största föreningarna. Rapporten bygger på studiebesök hos föreningarna, där man har tittat på hur de bedriver sin verksamhet och vilka aktiviteter som finns. Man har även talat med de som anlitar föreningarna, t ex i föreläsningssammanhang. Representanter från kriminalvården har också intervjuats. Från början var BRÅ:s syfte med rapporten att undersöka hur väl KRIS lyckades med att hjälpa sina medlemmar att undvika kriminalitet. På grund av brister i föreningarnas dokumentation var detta dock inte möjligt. Istället har BRÅ studerat hur många av föreningens ledamöter som återfallit i brott. Vid en granskning av 218, tidigare tungt brottsbelastade, ledamöter visade det sig att endast 3 % av de som studerats hade återfallit i brott. Tillsammans hade ledamöterna tidigare lagförts runt 4000 gånger och 40 % av lagföringarna hade skett mindre än två år

innan inträdet i styrelsen. På grund av bortfall är det dock svårt att avgöra exakt hur stor återfallsfrekvensen är, men enligt rapporten bör den ligga mellan 3-21 % (BRÅ 2003:7).

4. Tidigare forskning

Tidigare forskning visar på två huvudsakliga sätt att förklara kriminalitet; Vägen in i kriminalitet, och vägen ut ur kriminalitet. Det förstnämnda handlar ofta om barndomen, medan det senare fokuserar på en förändringsprocess – påverkad av så väl inre som yttre faktorer. Nedan kommer jag först att gå igenom forskning kring vägen in i kriminalitet, under rubrikerna ”Hur mycket påverkar uppväxten?” och ”Kriminalvårdens bristande effektivitet”. Därefter kommer en genomgång av forskning om vägen ut, under rubrikerna ”Om att upphöra med brott”, ”Klientens sociala situation efter intensivövervakning (IÖV-utsluss)” samt ”Den stödjande kontrollen”.

4.1. Hur mycket påverkar uppväxten?

Som inom alla vetenskapliga områden kan man se trender inom fältet kriminalvård. En återkommande sådan har varit familjens inverkan på den kriminellas beteende. Enligt Walklate burkar man urskilja fyra särskilt problematiska familjekonstruktioner; Den ”trasiga” familjen, spänningar inom familjen, kvalitén på föräldraskapet, och den våldsamma familjen (Walklate 2003). Vi vet från tidigare forskning att barn från familjer med trygga uppväxtförhållanden och välfungerande ekonomi löper mindre risk att begå brott (Jerzy Sarnecki 2009). Chylickis (1992) forskning visar dessutom, vad gäller uppväxtförhållanden, att vistelse på institutioner under ungdomsåren, byte av bostad, samt missbruksproblem före sexton års ålder är de vanligaste orsakerna till återfall i brott vid vuxen ålder. Chylicki visar också att de som återfaller i kriminalitet i vuxen ålder har haft mer problematiska relationer till vuxna i sin omgivning, än vad de som inte återfaller i brott har haft. Chylickis slutsats blir därmed att ju sämre uppväxtförhållanden en person har haft, desto större risk är det att denne återfaller i kriminalitet (Chylicki 1992).

De flesta som någon gång begår ett brott gör det mellan femton och sjutton års ålder. Majoriteten av brotten begås av pojkar och statistiken ser ungefär likadan ut varje år. De senaste åren har misshandel och narkotikabrott varit bland de vanligaste för dessa ungdomar. Studier visar att ju tidigare barn uppvisar ett normbrytande beteende (t ex i form av negativa problemlösningar eller aggressivitet), desto större risk är det att beteendet blir varaktigt. För de som debuterar med ett normbrytande beteende under ungdomsåren är risken mindre. Vissa riskförhållanden tycks ha mer samband än andra med kriminalitet i vuxen ålder. Exempel på sådana förhållanden är ilska,

oräddhet, koncentrationssvårigheter, negativa problemlösningar och alkohol- och droganvändning, samt svårigheter i familjen. Skyddande faktorer tros vara positiv skolanknytning, positiva umgängen och aktiviteter samt föräldrarnas engagemang och stöd. De personer som så småningom utvecklar ett kriminellt beteende har ofta exponerats för flera riskfaktorer i såväl skolan som i hemmet. Ett svårhanterligt temperament kan göra det svårt att knyta an till klasskamrater och vuxna, vilket gör det svårt att upprätthålla positiva relationer. Genom att istället skapa emotionella band till det avvikande riskerar barnet att fortsätta knyta an till det under uppväxten (Andershed, Andershed & Carpelan 2010).

Vid analys av individers sociala förhållanden syns tydliga skillnader mellan de som återfaller respektive inte återfaller i kriminalitet. Framförallt spelar missbruk in, 90 % av de som återfaller i brott har någon form av missbruksproblematik, medan de flesta i gruppen som inte återfaller inte har några sådana problem. Andra skillnader är att de som inte återfaller i brott ofta har egen bostad, förvärvsarbete och fasta förhållanden. Gruppen som återfallit i brott lever däremot ofta i vad Chylicki kallar social misär (Chylicki 1992).

I Chylickis analys av samhällsåtgärder framgår det att betydligt fler i återfallsgruppen har varit föremål för fler och större samhällsåtgärder än de i icke återfallsgruppen. Med samhällsåtgärder syftar författaren på ungdomsinstitutioner, kriminalvårdande insatser, anstaltsvistelser osv. Undantaget var att gruppen som inte återfallit i brott hade haft mer kontakt med Frivården än återfallsgruppen. I Chylickis forskning om upphörande av brott (1992) återkommer temat att de som återfallit i brott har haft störda relationer till de vuxna i sin omgivning (under barndomen/ungdomsåren). Detta ”underlägsna utgångsläge återspeglas vidare i analysen av den sociala situationen i vuxen ålder” (Chylicki 1992 s. 234). Att se familjen som en förklaring på kriminellt beteende är dock inte helt oproblematiskt, eftersom att det förutsätter en normativ föreställning om hur en familj ”ska” se ut (Walklate 2003).

Chylicki (1992) visar också att flertalet av de som återfallit i brott omger sig med kriminella personer, och har sällan något umgänge utanför den kretsen. De som inte återfaller i brott har ofta haft både ett kriminellt och ett icke-kriminellt nätverk. Det har också visat sig bland Chylickis respondenter att samhällsinsatserna har större eller mindre effekt beroende på tidpunkten för åtgärden (Chylicki 1992). Detta resonemang kan även appliceras på den här studien. För respondenterna är det inte Kriminalvårdens behandlande insatser som har varit drivkraften för att bryta

den kriminella livsstilen. Istället har KRIS haft en stor inverkan, eftersom att dess medlemmar känner en positiv samhörighet med andra inom gruppen.

4.2. Kriminalvårdens bristande effektivitet

”Straffrättspolitiken [bandlar] om att finna en grundläggande kompromiss mellan kraven på rättsäkerhet och kraven på effektivitet” (Jerzy Sarnecki s. 475).

Sarneckis påstående till trots har det svenska rättssystemet har vid flera tillfällen fått kritik för dess bristande effektivitet. Ett av de större problemen är okunskapen om vilka brottsförebyggande åtgärder som verkligen fungerar. Problematiken ligger till viss del hos de politiska beslutfattarna, eftersom de åtgärder som används inom kriminalvården även skall vara politiskt gångbara och ge ett gott moraliskt intryck. En annan faktor är bristen på utvärderingar av åtgärderna (Jerzy Sarnecki 2009). Några utav de utvärderingar som gjorts inom svensk kriminalvård har tagits upp tidigare i denna uppsats, under rubriken ”Svensk kriminalvård idag” (3.4.).

4.3. Klientens sociala situation efter intensivövervakning (IÖV-utsluss)

Syftet med IÖV-utsluss är, som tidigare nämnts, att ge klienten möjlighet att återanpassa sig till livet utanför anstalten. Detta ska leda till att antalet återfall i brott minskar. Utslussningen startade som en försöksverksamhet 2001 och tre år senare publicerade BRÅ en utvärdering av denna. 2001 beviljades 278 intagna IÖV-utsluss. Av dessa behövde ungefär hälften hjälp från Kriminalvården med att ordna arbete och bostad. De personer som behövde hjälp var i högre grad kriminellt belastade och hade dessutom ofta någon form av missbruksproblematik (BRÅ 2004). Av de 203 klienter som kunde följas upp sex månader efter villkorlig frigivning visade det sig att stora förbättringar skett. Allra störst var ökningen av antalet klienter med egen bostad. Många av dem bodde tidigare hos sin partner eller hos föräldrarna. En stor ökning syntes även vid området arbete med lön. I början av försöksverksamheten hade 31 % ett arbete med lön, vid uppföljningen hade siffran ökat till 56 %. För en femtedel av klienterna hade situationen dock försämrats, de försörjde sig genom socialbidrag eller arbetslöshetsersättning.

Överraskande nog visar BRÅ:s rapport att relativt få initiativ togs från Frivårdens sida under utslussningen. Detta visade sig genom de enkäter som Frivården fick besvara om varje klient. Enligt Frivården handlade det om att klienterna helt enkelt inte behövde någon hjälp (BRÅ 2004).

BRÅ:s tredje och sista utvärdering av IÖV-utsluss publicerades 2005. I denna rapport har man jämfört klienter som har genomgått utslussning med en matchad kontrollgrupp som inte fått någon utslussningsinsats. Av de intagna som fått IÖV-utsluss återföll 11 % i brott, medan det var 15 % i kontrollgruppen som återföll. Eftersom att siffran inte skiljer sig markant menar författarna dock att detta kan vara slumpmässigt. Däremot visade undersökningen att klienter som begått mindre brott, samt äldre klienter var mindre benägna att återfalla i brott efter IÖV-utsluss. Här var skillnaden statistiskt signifikant (BRÅ 2005).

5. Metod

För att genomföra den här studien har en kvalitativ forskningsmetod använts i form av semi-strukturerade intervjuer. Metoden valdes eftersom att man inom den kvalitativa forskningsmetoden strävar efter att ta del utav respondenternas personliga beskrivning av sina erfarenheter (Bryman 2011). Att få en ökad förståelse av vilka faktorer som är avgörande vid upphörande av kriminalitet har varit centralt för studien. KRIS medlemmar har varit intressanta eftersom att dessa har erfarenhet av en avvikande livsstil i form av kriminalitet. Vad respondenterna har gemensamt är att de, med hjälp av föreningen, har de tagit ett aktivt beslut om att lägga den kriminella livsstilen bakom sig och att bearbeta sina tidigare erfarenheter.

Därför passade det bra att intervjua ett (för den här KRIS-föreningen) representativt urval, och låta dem beskriva sina erfarenheter kring detta med egna ord.

Intervjuer har gjorts med fyra personer på en medelstor förening. Av dessa var tre personer män och en kvinna. Samtliga respondenter hade ett långvarigt missbruk bakom sig och hade varit i kontakt med kriminalvården, socialtjänsten och andra myndigheter. Kontakterna med kriminalvården hade främst varit i form av häktningar, samt flera anstaltsvistelser för två av respondenterna. Innan intervjuerna ägde rum förbereddes en intervjuguide (se Bilaga 1) med de teman som skulle beröras. Intervjuguiden fungerade som ett stöd under intervjuerna, men lämnade även gott om utrymme för respondenterna att själva utforma svaren och fokusera på det som var viktigt för dem. Detta tror jag uppskattades av respondenterna, men gjorde det stundtals svårare för mig att hålla fokus på vad som var väsentligt för uppsatsen. Avgränsningar i intervjumaterialet fick därför till viss del göras efteråt.

Intervjuerna spelades in på band och har därefter transkriberats och avidentifierats. Transkriberingarna har förvarats på ett sådant sätt att de inte varit åtkomliga för obehöriga, på min privata dator samt på ett usb-minne. Vid transkriberingarna har jag strävat efter att hålla mig så nära tal-språket som möjligt, eftersom jag upplever att det gör respondenternas berättelser mer levande. Respondenterna har fått andra namn och alla städer, anstalter och häkten som nämnts har tagits bort. För att sammanfatta transkriberingarna har dessa skrivits ut, och därefter har olika teman markerats med hjälp av färgpennor. Efter att dessa teman markerats och sammanfattats har det som varit mest relevant för studien plockats ut. De avgränsningar som gjorts i den insamlade empirin är baserade på uppsatsens syfte och omfattning. De teman som skapades har sedan analyserats med hjälp av de teoretiska perspektiv som nämnts tidigare i uppsatsen.

Valet att plats för intervjun är avgörande för hur intervjun kommer att se ut, enligt Jacobsen (2007). Eftersom att jag blev inbjuden till KRIS lokal för att göra intervjuerna där upplevde jag det som att respondenterna kände sig trygga och avslappnade i sammanhanget. Vi fick dessutom chansen att äta lunch tillsammans, vilket gav oss lite extra tid att prata om annat än uppsatsen. Tack vare detta flöt samtalen på bra. Varje intervju tog cirka 45 minuter.

Sett till den här uppsatsens omfattning anser jag att den metod som använts har varit mest lämplig, utifrån de tidsramar som getts. Ett alternativt tillvägagångssätt hade kunnat vara att intervjua medlemmar från flera olika föreningar. Den här studien är gjord med utgångspunkt från en enda förening, och är därför inte applicerbar på samtliga av KRIS föreningar. Att diskutera denna uppsats frågeställningar med representanter från olika föreningar hade säkerligen varit intressant, och hade kanske gett en rättvisare bild av hur KRIS arbetar. Det är möjligt att just den här föreningen fungerar på ett sätt som skiljer sig från andra, och att respondenterna påverkades av att veta att andra medlemmar i föreningen också skulle intervjuas (de blev informerade om att uppsatsen kommer att publiceras). Att fördela intervjuerna på fler föreningar hade dock varit mer lämpligt vid en större undersökning, eftersom att det skulle vara mer krävande såväl tidsmässigt som ekonomiskt.

5.1. Urval

Ett bekvämlighetsurval har gjorts eftersom att det för den här studien inte spelade någon roll vilken av KRIS föreningar som respondenterna var medlemmar i. I det första skedet kontaktades därför KRIS i tre olika städer via mejl. Därefter togs kontakt per telefon och den förening som

kontaktades först bokades för intervjuer. Urvalet gjordes slumpmässigt på plats i föreningslokalen, eftersom att det varierar från dag till dag vilka medlemmar som befinner sig där. Männerna är överrepresenterade i föreningen, men utöver det finns det inga specifika drag (t ex ålder, antal anstaltsvistelser, arbetserfarenheter osv.) som förenar dem. Fördelen med detta var att jag fick chansen att möta fyra personer av olika åldrar och kön, med varierande bakgrund. Urvalet blev därmed representativt för KRIS, vars medlemmar har olika levnadsvillkor och erfarenheter. Syftet med den här studien har inte varit att jämföra vem som har fått vilka insatser, eller vem som har varit på vilket behandlingshem. Tvärtom har syftet varit att låta personer med olika erfarenheter beskriva deras tankar och åsikter kring upphörande av kriminalitet. Därför passade det slumpmässiga urvalet bra.

5.2. Etiska överväganden

I samband med kontakter och intervjuer med respondenterna har hänsyn tagits till fyra, enligt Bryman (2011), grundläggande forskningsetiska principer; Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

En grundläggande forskningsetisk princip är att de personer som berörs av studien ska informeras om studiens syfte, vilka moment som ingår i undersökningen samt att deltagandet är frivilligt (Bryman 2011). Därför har respondenterna fått ta del av undersökningens syfte vid flera tillfällen. Först via det mejl som skickades ut till föreningen med en förfrågning om att delta i studien (se bilaga). Därefter hade jag och KRIS ordförande telefonkontakt för att stämma träff för intervjuerna. Innan intervjuerna ägde rum fick varje respondent läsa igenom ett informationsbrev och skriva på ett dokument om informerat samtycke (se Bilaga 2.). Innan och efter intervjuerna hade respondenterna också tillfälle att ställa frågor kring studien och dess syfte.

Samtliga respondenter har avidentifierats för att skyddas. Datamaterialet har varit förvarat på ett sådant sätt att endast jag och handledaren har haft tillgång till detta. För att skydda respondenterna ytterligare har transkriberingarna kodats. Jag har även gett respondenterna möjlighet att kommentera undersökningsdelar som kan upplevas som känsliga.

6. Resultat

För att förstå hur en förening som KRIS fungerar behöver man först veta *vilka* som går med i föreningen och *varför*. Det kommande avsnittet kommer därför att handla om respondenternas uppväxtförhållanden och vägen in i den kriminella livsstilen. Därefter följer tre avsnitt, där vi börjar med en inblick i respondenternas upplevelser av kriminalvårdens insatser, och fortsätter med deras bild av KRIS. Avslutningsvis kommer jag att återge delar av våra samtal kring vilka faktorer som varit avgörande för att bryta med kriminaliteten.

6.1. Respondenternas bakgrund

Johan

Redan som barn kände sig Johan annorlunda jämfört med andra jämnåriga. Han hade svårt för att hantera konflikter och beskriver sig själv som väldigt utåtagerande. I tioårsåldern började han söka tillhörighet hos andra som utmärkte sig på samma sätt. Några fanns i klassen, men framförallt började han umgås med äldre ungdomar. I början av sjunde klass hade han testat både tobak och alkohol, och varje vecka kallades han och föräldrarna till avstämningmöten med skolledningen. Han blev även skickad till BUP för en ADHD-utredning.

”Men jag ville ju absolut inte känna mig mer... Jag ville ju absolut inte ha på pappa att jag var annorlunda när jag kände mig så annorlunda. Så jag sa ju vad han ville höra liksom... På två minuter, sen behövde jag inte gå dit mer. Och jag har alltid varit ganska manipulativ och ganska bra på att manipulera mig omgivning för att få dem dit jag vill ha dem. Så det var liksom inga problem” (Johan).

I sjunde klass började Johan på en ny skola och fann snabbt sin plats. Han var mån om att utmärka sig och ta plats i sitt nya gäng, och att stärka sin position genom att göra så utmärkande saker som möjligt. I skolan kunde det handla om mopedkörning i korridoren, eller att jaga lärare med kniv. Efter skoltid handlade det främst om förstörelse, slagsmål och alkohol. Trots att Johan tidigt kände att alkohol inte var något som passade honom fortsatte han för att få känna tillhörighet med de som drack. I samma veva började han begå småbrott i form av snatteri och inbrott. Ofta stal han inte särskilt mycket, utan det handlade mer om att testa gränser och söka kickar.

Johan tror själv att han sticker ut lite grann från andra kriminella på så sätt att hans föräldrar fortfarande är gifta efter snart trettio års äktenskap. Det har dessutom gått väldigt bra för båda hans syskon. Rent studiemässigt och resultatmässigt gick det även ganska bra för Johan i skolan, i de

ämnena han var intresserad av. Efter högstadiet började Johan på gymnasium i en annan ort, och skaffade egen lägenhet. Under sommaren hade han testat hasch för första gången och upptäckt att det passade honom mycket bättre än alkohol. Borta från familjen var det ingen som kunde hålla koll på hur mycket han rökte, vilket ledde till ett snabbt eskalerande missbruk. Efter tre terminer hoppade han av skolan, och flyttade senare hem till en vän.

”Sen till slut så kom jag i kontakt med någon och tog min första spruta amfetamin. Och när jag provade injicera amfetamin första gången då var det som om det här tomrummet som jag hade känt inombords liksom, allt det här tomrummet och utanförskapet det bara försvann. Och fylldes av en spruta knark och jag tänkte att fan, det här ska jag göra resten utav mitt liv alltså”(Johan).

Johan hade tidigare provat amfetamin, då utan att injicera det. Efteråt hade han mått fruktansvärt dåligt, men nu kom han på en lösning; Genom att vara påtänd hela tiden behövde han aldrig tänka av.

Lina

Lina är uppvuxen med en alkoholiserad pappa, och en mamma som hon själv kallar ”helgalkoholist”. Föräldrarna separerade när Lina var fem år, och senare träffade mamman en ny man som, även han, var alkoholiserad. Lina beskriver honom som elak och utåtagerande mot henne, något som mamman inte fått veta förrän långt senare. Trots att Lina var hårt hållen hemifrån började hon tidigt dras till äldre personer och deras aktiviteter. När hon fyllt arton år började hon gå ut flera dagar i veckan och hängde alltid på om det var några som skulle festa. Hon testade även hasch, och fortsatte med det trots att hon inte riktigt tyckte om det;

”Men sen testade jag amfetamin och... Jag minns än idag första gången jag provade det. Fy fan alltså, där ville jag vara. Vilken värld som öppnade sig. Jag mädde så jävla bra, jag var bäst i hela världen”(Lina).

I början intogs amfetaminet i tablettform, och mest i festsammanhang. När hon sedan träffade en äldre man kom sprutorna och heroinet in i hennes liv. Mannen hon träffade beskriver hon som oerhört kontrollerande;

”Jag fick inte ha mina verktyg själv, utan de var inlästa liksom. Han satte [heroin] på mig, och han doserade och grejer. När han tyckte att jag skulle ha så skulle jag ha, inte innan och inte efter utan precis just då”(Lina).

Mannen misshandlade även Lina brutalt och hon var nära att bli ihjälslagen flera gånger. Lina fick smyga med umgänget med andra missbrukare och skaffade även egna ”verktyg” och droger för att kunna ta dem när hon själv ville. Under de 6,5 åren hon och mannen levde tillsammans blev Lina gravid, och var då drogfri under hela graviditeten och ett knappt år efter att dottern fötts. Därefter blev krogbesöken alltmer frekventa och amfetaminmissbruket började ta fart igen. Det hela eskalerade fort och dottern blev omhändertagen.

Sedan Lina blev nykter och drogfri har hon börjat omvärdera sin omgivning. Hon har fortfarande ett fungerande förhållande till sin mamma, men känner sig orättvist behandlad och berättar att hon länge känt sig som familjens svarta får;

”Min bror har gått ut med bra betyg, aldrig haft några drogproblem, druckit i normala mängder och alltid haft pengar att röra sig med. Mammans gullpojke så att säga. Jag valde fel väg i livet, men man ska ändå... Man ska älska sina barn lika mycket... Helt klart.”(Lina)

Carl

Carl är uppvuxen med en ensamstående mamma och sin två år äldre bror. Hans pappa var kriminell och satt mycket i fängelse under Carls barndom, vilket resulterade i dålig kontakt dem emellan. Precis som Johan beskriver Carl att han kände sig avvikande redan tidigt. Han hade svårt att sitta stilla och var alltid stökig. Besöken på BUP började tidigt;

”Som det såg ut på BUP för 35 år sedan var inte som det ser ut idag. De hade väl inte så mycket kunskap heller... 20 minuter pingis, 20 minuter samtal och 20 minuter kuddrum var 1 timme uppdelad i” (Carl).

Förutom BUP präglades barndomen utav det Carl kallar ”avslappningstanter”, stödfamiljer och kontaktmän. I de tidiga tonåren byttes Carls idrottsintresse ut mot alkoholen. Vid femton år började han även röka hasch med sin bror och hans vänner. Sitt första fängelsestraff, för grov misshandel, avtjänade Carl när han var arton år. På anstalten träffade han flera missbrukare som han fortsatte umgås med efter frigivningen. Därefter följde två decennier av missbruk, med amfetamin som huvuddrog. Under en lång tid hade Carl inte någon kontakt med varken familjen eller släktingar.

Åren på högstadiet präglades som sagt utav specialklasser, alkohol och avvikande beteende i form av t ex. rattfylla. Carl berättar att han alltid har sökt sig till extrema grupper och extrema aktiviteter;

”Jag har aldrig haft någon förmåga på något sätt att hantera vad jag känner, utan vad jag än kände när jag var mindre eller i tonåren så var det... Så blev det aggressivitet och våld som det yttrade sig i. Om jag blev besviken eller ledsen eller sårad så blev jag alltid förbannad direkt. Och sen om man är skinhead då är det ju ingen som gillar en... Alla svenskar hatar en för att man hatar invandrare, och alla invandrare hatar en för man hatar dem ju. Så det var väl det ultimata om man ville slåss mycket, att vara skinhead” (Carl).

Henrik

För Henrik började problemen någonstans efter att hans föräldrar skilt sig, när Henrik var tolv år;

”Man kände liksom att man kunde göra lite som man ville också, för farsan han brydde sig inte så där jättemycket och morsan hon jobbade mycket och de hade inte så mycket koll och... Sen så hamnade jag ju snett rätt fort... Eller rätt tidigt i gäng och så. Det var mycket misshandel i skolan och det eskalerade ju sen också givetvis” (Henrik).

Skolan fungerade dåligt och Henrik hamnade ofta i slagsmål. Han fick därför så kallad anpassad studiegång och fick vara ute på praktik istället för i skolan. Även praktiken fungerade dåligt, så Henrik försörjde sig genom att arbeta på sin pappas företag. Alkohol hade han börjat med tidigt, men vid sexton år började han istället intressera sig för styrketräning. Ett år senare började han med anabola steroider, vilket senare kom att bli hans huvuddrog. Missbruket började med tabletter, men dessa byttes snabbt ut mot sprutor. Under många år försörjde sig Henrik främst genom att sälja steroider.

Användandet av anabola steroider resulterade i att Henrik blev mycket aggressiv och lättretlig. För att få utlopp för aggressiviteten började han umgås i skinheadkretsar, eftersom det slogs ofta där. Han delade inte direkt deras åsikter, men var lättprovocerad och ville känna samhörighet;

”Inombords mådde jag jävligt dåligt. Jag ville känna sambörighet med någon och det gjorde man ju där liksom... Då var man ju en av många. Var man stark och var man stor och slogs mycket, då var man ju någonting, tyckte man ju då i alla fall. Man betydde någonting i gruppen när man var den som var värst” (Henrik).

6.2. Vad tycker respondenterna om kriminalvårdens insatser?

Både Johan och Karl ställer sig mycket kritiska till hur kriminalvården hanterar utslussning. För det första menar de att utslussning aldrig erbjuds, utan det är något som den intagna själv får söka. För det andra tycker de att det krävs alltför lång skötsamhet för att den intagna ska bli aktuell för utslussning, och att detta krav snarare stjälper än hjälper den intagna. Johan beskriver det som nästintill omöjligt att få tillgång till utslussning om man inte haft god skötsamhet de senaste straffen;

”Alltså, jag tycker ju absolut att du ska sköta dig när du sitter inne, men man ska inte gå fem år tillbaka och titta [på skötsambeten]. För jag kanske inte var alls motiverad att sluta de senaste fyra straffen, jag kanske bad plåtar dra åt helvete och knarkade på anstalt, men nu räcker det. Och nu... Jag vill göra allt som står i min makt för att sköta mig det här fängelsestraffet, ska inte jag få göra det på grund av vad jag gjorde tre år tillbaka då, när jag var skitförbannad på hela världen?” (Johan).

Carl ställer sig även kritisk till den behandling som erbjuds på anstalterna, i form av program som Brott-Brytet. Han menar att programmen visserligen kan vara ett sätt att komma närmare utslussning, eftersom deltagandet i program visar på motivation. Däremot är han skeptisk till hur pass effektiva programmen är, och vilket värde dessa egentligen har för den intagne;

”Sen är det då som på [nämner en anstalt], där jag satt sista straffet, att ska man då ha en plåt och sitta och plocka skruv eller sitta och snacka skit med två snygga brudar som kommer med kaffe och bullar, så väljer man ju brudarna och bullarna” (Carl).

Programmet har alltså snarare fungerat som ett välkommet avbrott i vardagen på anstalten, än som motivationshöjare för vägen ut ur kriminalitet. Överlag har motivationsarbetet på anstalterna varit ytterst marginellt, enligt Johan. Det enda kriminalvården tycks ha hjälpt honom med är att de har visat honom hur livet kommer att se ut om han skulle fortsätta på den kriminella banan;

”Jag kommer ju sitta här [på anstalten] som de där 65-åriga gubbarna som jag träffat inne på kåken. De är ett par stycken och de pratar ju bara om hur roligt de hade när de var 25, och jag vill inte bli en sådan gubbe alltså” (Johan).

Johan och Carl är överrens om att behandlingstanken saknas på många svenska anstalter, och att anstalterna visserligen uppfyller viss samhällsnytta, men att de personer som vistas där snarare

förvaras än behandlas. Både Johan, Henrik och Carl tror starkt på idén om att förlägga halva strafftiden på någon form av utslussning och rehabilitering. De betonar att kriminalitet är en livsstil, och att en sådan livsstil är svår att förändra utan rätt vård och behandling. Henrik tror även att det saknas tillräckligt med samtal för att den intagne ska vara förberedd för livet utanför anstalten.

För Henriks del har Kriminalvårdens insatser varit mycket bristfälliga. När han bestämde sig för ett lämna missbruket bakom sig för knappt tio år sedan var anabola steroider ett lågprioriterat område. Henrik har därför till stor del tagit sig ur sitt missbruk på egen hand, och har aldrig fått någon form av behandling. Idag har Kriminalvården omvärderat dopingbrott, och det är numera likvärdigt andra narkotikabrott, vilket Henrik tycker är positivt.

Eftersom att narkotikarelaterade brott dominerar idag anser Carl att behandlingstanken måste förstärkas inom svensk kriminalvård. Han tror inte att det inte går att straffa bort ett missbruk, och inte heller att kriminalvården är rätt ställe för att få hjälp med missbruksproblematiken. Där bör istället Frivården ta över, och de i sin tur kan ha mycket att vinna på att ta emot extern hjälp, exempelvis från KRIS, menar Henrik.

Carl tycker också att det saknas kommunikation mellan myndigheter. Enligt honom borde det finnas någon slags skyldighet för exempelvis sjukhuset att anmäla till Socialtjänsten om de vet att patienten har barn, eller skyldigheter för polisen att meddela Socialtjänsten vid ett gripande. Carl tycker inte att det fungerar över huvud taget, och menar att det är barnen som blir mest lidande. Det är även svårt att få ringa samtal, enligt Carl, som anser att det är regelverket snarare än personalen som är ett hinder.

Johan har tidigare suttit på en behandlingsanstalt, där de jobbade mycket med kognitiva program. Han berättar att personal där hade mycket god kompetens och jobbade aktivt utifrån ett utslussningsperspektiv, med målet att alla ska ha utslussning och en övergång till samhället i form av permissioner och liknande. Vad som hänt under tidigare straff är inte lika väsentligt där som på andra anstalter, menar Johan. Istället ger de alla intagna samma möjligheter.

Enligt Johan har klimatet hårdnat på anstalterna sedan han satt inne första gången för tio år sedan. För att lyckas med sin nollvision har kriminalvården idag strängare regler, som alltför ofta inskränker på den personliga integriteten, tycker Johan. Som exempel berättar han om den gång-

en han skulle till tandläkaren, och fick bära både fotbojor, handbojor och bälte, trots att han aldrig försökt rymma tidigare. Han menar också att regelverket gör det svårt att upprätthålla det lilla friska man har i sitt liv, ofta kontakten med barn och familj, vilket gör att föraktet från de intagna växer hela tiden;

”Ganska många av de som jobbar där [inom Kriminalvården] tycker att det är ett sjukt regelverk och kan inte stå för det som står i lagen. Men de har ju den att rätta sig efter, så de kan ju inte göra någonting. Men det är ju dem som hamnar i skottlinjen när man blir förbannad (skratt). Även om det många gånger inte är deras fel”
(Johan).

Trots stark kritik mot Kriminalvården är Johan och övriga respondenter alltså överrens om att många av de som jobbar där och på Frivården gör så gott de kan, men att regelverket gör det svårt för dem att verkligen hjälpa de intagna. Den personal Johan tyckt om bäst är de som har jobbat med hjärtat och haft lite fingertoppskänsla. De där som har tagit sig tid och ork att prata med de intagna och föra en konstruktiv dialog med dem. Han tror att det tyvärr är många som blir miljöskadade av att arbeta för länge på anstalterna, att de goda intentionerna som fanns där i början bleknar och hopplösheten tar vid. Han menar också att både de intagna och personalen kan känna att de befinner sig i en låst situation (ursäkt ordvalet), där mycket är toppstyrt, och lite går att påverka. På häktet fungerar det dock bättre, enligt Henrik. Där är behandlingstanken mer utpräglad och insatserna mer individanpassade.

Sammanfattningsvis tror samtliga respondenter på en humanare och mer individanpassad Kriminalvård, med behandlingstanken i fokus. Johan är övertygad om att om man behandlar människor som skit, då får man skit tillbaka;

”Det här är en motivering som återkommer i varenda text i kriminalvården: I den utsträckning det lämpligen kan ske. Så heter det. Så jag sa det någon gång, jag var så jävla trött... jag hade skrivit en massa överklaganden och då sa de att 'jaha, tänker du sköta dig i fortsättningen?' I den utsträckning det lämpligen kan ske, svarade jag då” (Johan).

6.3. Hur har KRIS hjälpt respondenterna?

Johan betonar hur viktigt det är med gemenskap och kamratskap med andra som har varit i samma situation som en själv. Många före detta kriminella har enligt honom ett stort myndighets-

förakt och har haft dem som fiender under större delen av livet. De anställda på KRIS har däremot goda relationer med både socialtjänsten och kriminalvården, och hjälper gärna sina medlemmar i kontakter med dessa.

KRIS är till för de som verkligen vill sluta, det finns en plats för alla, berättar Henrik. Han tycker ofta att det är enkelt att se vem som verkligen är motiverad att "lägga av". De som är motiverade följer KRIS sedan upp under hela fängelsestraffet. Carl håller med om att man snabbt kan känna av vilka som är motiverade, genom att lyssna på hur de pratar om sin familj till exempel. Vill man ta del av det föreningen har att erbjuda får man mycket stöd och uppbackning, men medlemmarna lägger inget krut på de som är omotiverade och inget vill. Vissa behöver längre tid på sig än andra, innan de är redo att ta emot hjälp;

"Vi är ju inne på andra, tredje omgången för en del av dem vi träffar på häktet, till slut kanske de fattar och tänker att 'titta på dem, de har det ju gått bra för'. På så sätt kan man försöka övertala dem" (Carl).

Carl är tveksam till hur pass kul han själv skulle tycka att det var att vara drogfri och icke-kriminell om han inte jobbade för KRIS. För honom har det blivit ett kall att hjälpa andra, och ett sätt att använda de erfarenheter han fått under sina tjugo år av missbruk. Han tror att frivilliga organisationer som KRIS kommer att integreras alltmer i myndigheternas verksamhetsområden och att man kommer ta mer hjälp av varandra. I dagsläget har de, som tidigare nämnts, god kontakt med såväl socialtjänst som kriminalvård och frivård, och enligt Carl finns det en ömsesidig respekt dem emellan. Han menar att KRIS nästan har kommit att bli en institution i deras stad.

Som tidigare nämnts är alla välkomna hos KRIS, oavsett vilken typ av brott de har begått. Det enda kravet är att man ska vara drogfri när man vistas i lokalen, vilket respekteras till nittionio % enligt Henrik. Även om föreningen inte gör skillnad på människor, berättar Henrik att man ofta får försöka frångå sina egna värderingar och undvika att döma en medlems handlingar. Samtidigt betonar han att allt det vägs upp av att få hjälpa andra människor;

"Många blir ju av med sina barn i missbruket. Vi kör barngrupper och när man får se glädjen när de får träffa sina barn igen och... Den känslan alltså. Att få tillbaka det. Det är värt allting" (Henrik).

Barngruppen syftar till att föräldrar och barn ska kunna återknyta till varandra i en trygg och avspänd miljö, och är en av många aktiviteter som KRIS erbjuder sina medlemmar. Förutom en del resor och ett rikt utbud av aktiviteter i KRIS lokal tillhandahåller föreningen ett par lägenheter.

De fungerar så att man bor där under ett år, och sedan får man ett anställningskontrakt utav KRIS och hjälp med en ny lägenhet. Lina är en av dem som just nu bor i en sådan lägenhet; För henne innebär KRIS en stor trygghet, och hon menar att det är engagemanget i föreningen, och från dess medlemmar, som gör att hon inte tar återfall i missbruket. Hon har varit drogfri i ungefär ett halvår och har sedan dess bytt telefonnummer och raderat bort hela sin gamla telefonbok. Några vänner har hon kvar sedan tiden innan missbruket, men några missbrukare har hon inte haft kontakt med sedan hon bröt med drogerna och alkoholen. Istället består hennes sociala nätverk idag främst utav medlemmar i KRIS;

”När man kommer från ett missbruk måste man binda upp sig med trygga grejer runt omkring sig. Jag har min fyrkantiga tillvaro och jag behöver inte det som är utanför den just nu” (Lina).

Johan tror inte att det finns någon fara med att den professionella biten saknas i föreningen. Däremot berättar han om ett tillfälle när en av föreningens före detta medlemmar tog återfall och försvann med några värdesaker från föreningen. I en sådan situation menar han att vissa gamla tankemönster kan komma tillbaka, och han erkänner att han och en del andra medlemmar inte är jättebra på att hantera sådana situationer alla gånger. Därför tog föreningen kontakt med en professionell handledare för att reflektera kring händelsen.

Carl tror att så länge man tycker det är roligt och så länge man inte tjänar för mycket pengar så gör man ett bra jobb. Den förening han tillhör har många medlemmar och mycket aktiviteter. Föreningen går precis runt och Carl poängterar att den absolut inte är vinstdrivande. När bilarna blir större och KRIS-klistermärkena blir mindre så har man tappat bort både sig själv och sin trovärdighet, anser Carl. Angående den uppmärksamhet som KRIS då och då får i media tycker Carl att det mesta är positivt. Men han säger också att i en organisation som enbart består av före detta kriminella och missbrukare vore det konstigt om ingen gjorde bort sig. Carl säger också att snedsteg knappast kan ses som unikt för just KRIS, utan det är något som förekommer mer eller mindre i alla frivilliga organisationer. Henrik håller med om att större delen av uppmärksamheten KRIS får är positiv, men tycker att det känns tråkigt när negativ publicitet ”hängs ut” och skadar föreningens rykte.

Vidare tror Henrik att KRIS främsta fördel är föreningens erfarenhetsbaserade kunskap. Han tror att det för många kan vara lättare att anförtro sig åt KRIS än åt myndigheter. Då medlemmarna ofta har liknande erfarenheter kan man helt enkelt berätta om saker man helst inte pratar om i

andra sammanhang. Han menar att det kan vara svårt att prata med andra med liknande problematik när man sitter på anstalt eller i häkte, eftersom att det där är viktigt att inte visa sig svag. Angående den erfarenhetsbaserade kunskapen är Johan inne på samma spår;

”När det ska sitta någon 60-årig soc-kärring och förklara för mig hur mitt missbruk fungerar, det slår ju inte an någon resonans i mitt huvud över huvud taget. Jag vet ju att hon har ju ingen aning om vad fan hon pratar om över huvud taget. Vi [i KRIS] kan relatera till att man mår så dåligt att man bara vill sitta och stirra in i väggen. Och när man är klar med att sitta och stirra in i väggen så kan man komma och prata med oss och fråga hur gjorde ni för att hantera sådana här situationer. Det tror jag är vår styrka” (Johan).

Carl tror att vissa personer söker sig till KRIS eftersom de sett hur bra det har gått för många av föreningens medlemmar. Han beskriver sig själv som en av de värsta kronikerna i sin hemstad, och tror att många kan inspireras av hur han förändrat sin livsstil. Både han och Henrik har ett stort kontaktnät i sin hemstad, och Henrik tror att det gör det lättare för folk att komma till föreningen och anförtro sig åt dem.

6.4. Vilka faktorer har varit avgörande för att bryta den kriminella livsstilen?

För Johan har KRIS varit ett återkommande inslag under alla häktningar och anstaltsvistelser. Genom föreningens uppsökande verksamhet började han tillslut känna lite förtroende för den tidigare ordföranden och valde honom till sin övervakare. En relation som fortfarande varar. På så vis fick Johan upp ögonen för KRIS, där han varit aktiv med mindre lyckade resultat tidigare. Efter att ha tummat på reglerna genom att sälja narkotika och ta ADHD-mediciner blev Johan utsparkad från föreningen. Kort därefter började han missbruka igen, och ett halvår senare blev hans flickvän gravid. Några månader innan Johans dotter fyllde två år beslutade han sig för att lämna den kriminella livsstilen bakom sig för gott. Efter att ha tagit hand om sin dotter hela dagarna under hennes första år tyckte Johan att det kändes riktigt tufft att vara tillbaka på anstalt;

”Det var lite då jag kände att nu får det vara bra alltså. Nu får det räcka. Så då träffade jag ordföranden igen på häktet och han sa att ’vad fan, ska du inte komma tillbaka till KRIS på riktigt den här gången, och skita i medicineringen?’. Och jag funderade och tänkte att fan, det är ju inte värt det här alltså. Utan jag ger det ett försök till. Och nu har jag varit ute sen i augusti förra året. Och sen en månad tillbaka är jag anställd här” (Johan).

För Lina kom vändpunkten i november förra året. Det senaste året hade hon vistats mycket på ett lågtröskelboende för missbrukare och varit ordentligt nergången. Människor omkring henne som hon litat på under en lång tid hade börjat bli labila och sprang omkring med vapen på sig. Hon hade även bevittnat en brutal misshandel, och så hade det inte riktigt varit innan. Under det året blev även hennes dotter omhändertagen;

”Jag skötte mig ganska snyggt innan. Varken dagis eller [någon annan]... Ingen har vetat över huvud taget alltså. Jag har ljugit och jag har manipulerat och dolt detta väldigt väl. Det var då när de tog henne... Det var då det eskalerade. Då sket jag i allt. Då var det döden eller inget som var utgången för mig” (Lina).

Någonstans där började Lina känna att det fick vara nog. Hon var trött på missbruket och orkade inte längre. Idag har hon varit drogfri i ett halvår, och tror inte att hon skulle överleva om hon började igen. KRIS och dottern är hennes största motivationskällor för att orka hålla sig drogfri. Hon och dottern träffas två gånger i månaden och pratar i telefon varje dag.

För Henrik var det en rad händelser som gjorde att han slutligen bestämde sig för att sluta med steroiderna;

”När man böll på och sälja och sådär... Det hände ju mycket saker, man drev in pengar och man hotade folk. Nära kompisar dog och tog livet av sig och sköt sig och det hände mycket i mitt liv som gjorde att jag mätte så pass dåligt så jag var nära att ta livet av mig själv faktiskt” (Henrik).

Henrik vet inte vad det var som gjorde att han lät bli att ta livet av sig, men förklarar att han var i väldigt dåligt skick när han lade av med steroiderna. Förändringen från att vara stor och sedan gå ner hade negativ effekt för självkänslan och ledde till att Henrik i perioder låste in sig och inte ville gå ut.

Carl förklarar sin väg ut som ett resultat av att han helt enkelt inte orkade längre. Dessutom fick han sitt andra barn fjorton dagar innan det sista fängelsestraffet. Samtidigt infann sig känslan av att han aldrig skulle kunna göra en kriminell karriär. Men han betonar att det har varit tufft, och att det har funnits många hinder på vägen.

7. Analys av resultat

För att förstå de resultat som har framkommit i samband med intervjuerna kommer de att analyseras utifrån några olika teoretiska perspektiv. I analysavsnittet kommer jag att återkoppla till de frågeställningar som ställdes i början av uppsatsen. Analysen av frågeställningarna ”Vad betyder föreningen KRIS för dess medlemmar?” och ”Vilka faktorer har varit avgörande för att bryta den kriminella livsstilen?” har jag valt att sammanfatta under den gemensamma rubriken ”Att bryta med den kriminella livsstilen”, eftersom att dessa integreras i varandra. Analysen baseras alltså på respondenternas svar, med utgångspunkt från Goffmans (2011) teorier om stigma och avvikande, Beckers (2006) teori om avvikande, samt något kort om Cylickis (1992) teori om upphörande.

7.1. Respondenternas bakgrund

De intervjuade männen har gemensamt att de redan som barn kände sig annorlunda. Oförmågan att hantera den växande känslan av utanförskap ledde till att pojkarna tidigt började utmärka sig på ett, enligt samhällsnormen, negativt sätt. Redan då fanns det en konflikt mellan det Goffman (2011) kallar den sociala och den personliga identiteten. Den personliga identiteten skapas av individen själv, och handlar därmed om dennes självbild. Den sociala identiteten skapas av omgivningen, som kategoriserar och fastställer individens egenskaper. Genom (den negativa) kategoriseringen blir en person stigmatiserad. För respondenternas del började stigmatiseringen tidigt, först som problematiska barn, därefter som problematiska ungdomar och senare i livet som missbrukare och kriminella.

Ett gemensamt drag för alla former av stigma är att det individuella drag, eller den egenskap, som leder till stigmatisering är så utmärkande att den gör individen avvikande (Goffman 2011). De tre männen stigma har skapats som ett resultat utav det Goffman kallar *fläckar på personliga karaktären*. I det här fallet består alltså ”fläckarna” utav bristande hederlighet i form av kriminalitet och droganvändning. Männen berättar också om deras svårigheter att hantera sitt temperament och att inte kunna lösa konflikter på ett ”lämpligt” sätt. Både Carl och Henrik började under ungdomsåren att röra sig i skinheadkretsar. Där fick de ge utlopp för sin aggressivitet, och upplevde samtidigt en stark känsla av samhörighet med andra likasinnade. Henrik berättar att han inte delade gängets åsikter, men han visste att de slogs mycket och sökte sig därför till dem. Hans aggressivitet hade tidigare setts som avvikande, men i skinheadkretsarna blev den användbar och han belönades med ökad status i gruppen. Det här exemplifierar Beckers (2006) resonemang om

att man genom att följa den ena gruppens regler kan tvingas bryta mot en annan grupps regler. Det innebär alltså att man kan vara avvikare i den ena gruppen, och icke-avvikare i den andra. Också i Linas fall handlar stigmatiseringen i första hand om ett drogmissbruk. Därtill en avsaknad av ett ”normalt” liv med ett förvärvsarbete. Dessutom skulle hon säkert, av somliga ”icke-avvikande”, kunna betraktas som en dålig mor eftersom att hon varit oförmögen att ta hand om sin dotter.

Enligt Beckers (2006) sociologiska synsätt är en avvikelse en handling eller ett beteende som bryter mot en samförstådd regel i samhället. För att förklara avvikandet kan man dels studera den avvikande personens livssituation eller personlighet för att förklara beteendet. Man kan även studera avvikande genom att titta på samhället och dess grupperingar, eftersom att det är de som tillämpar regler på överträdaren som gör denne till en avvikare. Avvikandet kan betraktas som en process, hur det utvecklas varierar beroende på hur andra uppfattar handlingen eller beteendet (Becker 2006). Johan brukade manipulera sin omgivning, och berättade för personalen på BUP ”vad de ville böra”. När han berättat för sina föräldrar att han rökte hasch och slutade dölja det dröjde det inte länge förrän han började missbruka amfetamin. Genom det utvecklades troligtvis familjens bild av Johan som avvikare i en negativ riktning.

I interaktion mellan de människor som begår en handling och de människor som reagerar på handlingen avgörs det om den är avvikande eller inte. Eftersom att synen på avvikande skiljer sig mellan olika grupper kan handlingen rättfärdigas eller förkastas. Missbrukaren uppfattas ju inte som avvikande bland andra missbrukare. Enligt det psykologiska synsättet skapas avvikande som ett resultat av en personens tidiga erfarenheter och upplevelser. Tidigare erfarenheter kan skapa omedvetna behov som omedvetet skapar balans när de tillfredställs (Becker 2006). Både Carl och Henrik växte upp med frånvarande fäder, vilket enligt detta synsätt kan trigga omedvetna bekräftelsebehov.

Typer av avvikande beteende (Tabell 1.)

	<i>Lydigt beteende</i>	<i>Regelbrytande beteende</i>
<i>Upplevs som avvikande</i>	Falskt anklagat	Rent avvikande
<i>Upplevs inte som avvikande</i>	Konformt	Hemligt avvikande

(Becker 2006 s. 32)

Beckers tabell (Tabell 1.) visar olika typer av avvikande beteende. En person med ett lydigt beteende kan uppfattas som avvikande även om detta är en falsk anklagelse. Det kan till exempel handla om fördomar mot en före detta kriminell person. Konformt beteende, att följa regler, upplevs inte som avvikande. Det hemliga avvikandet innebär att personen med det avvikande beteendet kan dölja det i vissa sammanhang. Lina dölde till exempel sitt missbruk för dotterns dagispersonal under lång tid. Bland andra missbrukare var hon däremot öppen med sin drogavvändning. För Lina eskalerade det avvikande beteendet när missbruket avslöjades och dottern omhändertogs. Avvikandet blev därmed ett *rent avvikande*, som både bryter mot reglerna och uppfattas som sådant av omgivningen.

Det normala i samhället anses vara att man är konform och har förmågan att hejda avvikande impulser. För den som har etablerat en social identitet som icke-avvikare kan mycket stå på spel om man ger efter för att tillfredsställa en sådan impuls (Becker 2006). För Lina, Johan och Carl drabbades relationen till deras barn. Becker menar dock att avvikande handlingar ofta uppfattas som motiverade av avvikaren, och att detta är vad som skiljer avvikare från konforma. Det förekommer också att människor med ett avvikande beteende upplever att de själva saknar ansvar för sina avvikande handlingar. Detta på grund av att förmågan att stoppa avvikande impulser minskar (Becker 2006). Johan berättar att han under de tidiga tonåren ofta snattade och gjorde inbrott. Egentligen gjorde han det inte för att stjäla, utan snarare för att söka kickar. Genom att neutralisera den avvikande handlingen kan avvikaren alltså rättfärdiga den.

Enligt Becker kan en avvikelsets betydelse variera beroende på hur samhällsdebatten ser ut. En avvikelse kan bli mer påtaglig om en organisation bedriver en kampanj inom området, eller förminskas om kunskap saknas på området. Henrik fick ingen hjälp att ta sig igenom sitt missbruk från myndigheterna. På den tiden var anabola steroider helt enkelt inget prioriterat område, och inget som uppfattades som avvikande på samma sätt som andra drogmissbruk. Avvikande definieras alltså dels utav samhället, men också av avvikaren själv och hur denne framställer sig (Becker 2006).

7.2. Kriminalvårdens insatser utifrån respondenternas perspektiv

Beckers (2006) ”Moralentreprenörer” består utav två grupper; regelskapare och regelövervakare. Utöver dessa finns det flera undergrupper utav regelskapare, där ”korsfararen” är mest nitisk och gärna vill påtvinga andra sin egen moral. Moralkampanjerna domineras oftast utav representanter

från samhällsskikt med god ekonomisk och social struktur. Becker kritiserar den typiske moralivraren som mer intresserad av mål än av medel. Ett medel för att nå målen är att skapa lagar. Dessa skapas dock inte av moralivrarna själva, utan av experter utifrån, till exempel advokater och psykiatrer. Regelövervakarnas, i det här fallet kriminalvårdarnas, uppgift är förstås att se till att de regler som upprättats för Kriminal- och Frivården efterföljs. Sociala insatser i form av kriminalvård är (förutom för själva straffet) till för att lindra den avvikande egenskapen. Becker menar dock att dessa insatser, som förvisso tillämpas av välmening, kan ha negativa konsekvenser för den omfattades livsvillkor (Becker 2006). Johan och Carl anser att det ställs alldeles för höga krav på skötsamhet inom svensk kriminalvård. De menar att den absolut största delen av anstaltstiden handlar om förvaring, snarare än behandling. De är överrens om att återfallsstatistiken skulle se betydligt mycket bättre ut om halva anstaltstiden lades på adekvat behandling.

Johan upplever att klimatet på anstalterna har hårdnat, och att det visserligen finns en samhällsnytta med fängelsestraffet, men till vilket pris? Kanske är det som Johan påstår, att målen (nollvisionerna) har blivit viktigare än medlen för att ta sig dit. Johan tycker att Kriminalvården ofta försvårar klientens kontakt med familjen, eftersom säkerhetsaspekten alltid kommer i första hand. Enligt Becker (2006) kan detta bero på att det finnas en inbyggd pessimism hos regelövervakarna, en tanke om att en människas beteendemönster är oföränderligt – ”en gång kriminell, alltid kriminell”. Detta eftersom att regelövervakaren ser misskötsel och/eller överträdelser dagligen i sitt arbete. Vidare skriver Becker att övervakaren måste inge respekt hos de som övervakas, för att fungera i sitt arbete. Det kan därför vara nödvändigt att bestraffa ett beteende, även om en regel egentligen inte har brutits (Becker 2006). Frågan är hur detta hjälper klienten. För att komma förbi det här problemet förespråkar samtliga respondenter en humanare kriminalvård, med behandlingsfokus och rätt utbildad personal.

Becker (2006) menar att missbrukare ofta är ambivalenta: Ibland kan de uppleva det avvikande beteendet (droganvändningen/kriminaliteten) som just avvikande, medan de ibland rättfärdigar det genom att ansluta sig till andra avvikare. Denna konflikt, att befinna sig i flera olika grupper samtidigt, blir någon gång påtaglig för de flesta enligt Henrik. Han tror att många av de som vistas på häkte eller i anstalt skulle vilja ha mer stöd och samtal, men att det är svårt att visa sig svag inför de andra intagna. I dessa sammanhang kan det vara viktigare att tillhöra avvikargruppen än att försöka ta sig bort från den genom att ta emot hjälp. Carl berättar lite skämtsamt om att man hellre väljer ”brudarna och bullarna” än att arbeta i verkstaden. Brudarna och bullarna kommer alltså från Kriminalvården, och erbjuder olika behandlingsprogram. Huruvida man deltar i dessa program för att man verkligen vill eller om man bara vill ha en paus från arbetet är oklart. Det

tycks vara socialt accepterat att välja brudarna och bullarna, bara man inte tar behandlingen på alltför stort allvar. Att vara avvikare från avvikargruppen kan därför vara mer skadligt för avvikaren, än att avvika från normen.

7.3. Att bryta med den kriminella livsstilen

Som jag var inne på i avsnittet ”Vem är kriminell” problematiserar Becker (2006) begreppen utanförstående och avvikande utifrån ett normativt perspektiv. Den vetenskapliga forskningen kring avvikelser har ofta försökt att förklara vem som är utanförstående och varför. I den här diskussionen kommer jag dock inte i första hand att fördjupa mig i frågan om vem som *blir* kriminell, utan *vilka som tar sig ur* kriminalitet och varför.

Samtliga respondenter beskriver att de under ungdomsåren längtade efter att känna samhörighet och att tillhöra en social grupp. Detta ledde dem till ett destruktivt umgänge med en livsstil som följt dem långt upp i vuxen ålder. Dessa personer har, genom sitt val av livsstil, upplevt många år av stigmatisering och kan därför identifiera sig med varandra. Förmågan att kunna identifiera sig med andra, men nu på ett positivt sätt, är KRIS största förtjänst enligt respondenterna.

Att bli avslöjad som avvikare har enligt Becker (2006) stor betydelse för om avvikandet fortsätter. Att bli offentligt stämplad som avvikare har en helt annan innebörd än att vara en avvikare bland sina jämlingar. Lina menar att hon skötte sitt missbruk ganska snyggt innan hennes dotter blev omhändertagen, men att detta förändrades när hon miste dottern. Lina började då leva ut sitt missbruk fullt ut, innan hon slutligen fick nog och bestämde sig för att sluta.

Carl och Henrik menar att de snabbt kan se vem som är motiverad att sluta eller inte. Carl berättar samtidigt att KRIS inte lägger ner tid och energi på de som är uppenbart omotiverade. Chylicki (1992) säger att upphörandet av brott kan ske endast när orsakerna till den kriminella livsstilen har upphört. Avgörande faktorer är exempelvis familjesituation, bostadssituation och arbetssituation. Baserat på empirin i denna uppsats tycks det också vara så att den kriminella livsstilen kan upphöra först när den kriminella har tillräckligt många motiverande faktorer i sin omgivning.

Goffman (2011) menar att en stigmatiserad person tillhör flera grupper samtidigt, men att gruppen med dem han kallar ”olyckskamraterna” är den där personen kan känna allra starkast samhörighet. Vare sig en person vill känna samhörighet eller inte med KRIS, så är det med stor sannolikhet en befrielse att möta andra med samma erfarenheter och samma mål (att bryta med krimi-

nalitet och droger). Myndigheterna kan den stigmatiserade aldrig tillhöra på samma vis, vilket gör att förtroendet för dem minskar. Kanske är det så att avvikaren utgår från att myndigheterna ändå aldrig kan förstå.

Becker (2006) menar att det finns vissa statusformer i samhället som står över andra, på ett stigmatiserande vis. Att en person tillhör gruppen kriminell och/eller missbrukare överskuggar till exempel att samma person även är en make och far. I första hand är man alltså en avvikare och därför behandlas man främst som en sådan (Becker 2006). För Carl har det blivit ett kall att hjälpa andra. Han tror inte att det skulle vara lika roligt att vara drogfri och icke-kriminell om han inte fick utföra det arbete han gör på KRIS. Genom att sprida föreningens budskap vänder han sitt avvikande till en fördel, vilket är statushöjande både inom den egna gruppen (KRIS) och enligt samhällsnormen. Henrik håller med, och tycker att KRIS främsta fördel är föreningens erfarenhetsbaserade kunskap. Eftersom att medlemmarna ofta går igenom liknande saker tror han att det är lättare att anförtro sig åt KRIS än åt myndigheter. Hos Socialtjänsten eller på Frivården är risken att stigmatiseringen förstärks om personalen är oförstående. Hos KRIS ses det däremot som positivt att dela med sig av allt. Att dela med sig inför de andra medlemmarna gör att samhörigheten förstärks och att grupp känslan blir central istället för avvikandet.

Enligt Henrik är det många klienter inom kriminalvården som skulle ha större chans att upphöra med brott om de blev erbjudna utslussning. Dessvärre tycks det vara så att de klienter som mest behöver utslussningen har svårast att få den. Hur skötsamhet, familjesituation, bostadssituation och arbetssituation ser ut påverkar i hög grad huruvida klienten beviljas utslussning eller inte. Många av de klienter som suttit på anstalt en längre tid har problem på dessa områden, dessutom förekommer ofta någon form av missbruk. Ett missbruk kan vara svårt att finansiera, en av anledningarna till att klienter så ofta återfaller i en kriminell livsstil. För Johan kom vändpunkten när han tvingades vara ifrån sin dotter under en lång period. Att vara pappa blev för honom viktigare än drogerna, och därmed kom motivationen till att lägga av. Även för Carl och Lina har relationen till deras barn kommit att bli den största motivationskällan.

Enligt Becker (2006) kan avvikande i form av kriminellt beteende eller drogberoende styras utav impulser. För den som inte har ett konventionellt ansvar för familj, hus eller jobb är det lättare att följa sina impulser. Utvecklande av avvikande intressen vid tidig ålder kan leda till ett långvarigt avvikande, beroende på hur mycket ansvar individen har. Detta bekräftas av männen i undersökningen, som alla hoppade av skolan tidigt och kunde försörja sig genom ett avvikande beteende;

att sälja narkotika. Genom att umgås med andra personer med avvikande drag sker en form av social inlärning, som inte blir avvikande i just det sammanhanget. En avvikande livsstil kan därför vara lättare att upprätthålla ju sämre kontakt man har med sin familj, och ju längre bort man är från arbetsmarknaden (Becker 2006). Carl lämnade den kriminella livsstilen bakom sig strax innan han fyllde fyrtio, övriga respondenter i trettioårsåldern. För de som engagerar sig i KRIS blir det svårare att följa sina avvikande impulser, eftersom att dessa inte accepteras av gruppen. Medlemskapet ger individen ett socialt nätverk som inte är möjligt att etablera hos myndigheter (Meeuwisse & Sunesson 1998). För Lina, som inte har varit drogfri under så lång tid, är det föreningen och dottern som är motivationen att fortsätta vara nykter.

Sammanfattningsvis tycks det alltså vara så, att de som söker sig till KRIS är personer med en stigmatiserande livsstil som söker sig till föreningen. Ingen av dem har lämnat kriminaliteten och missbruket bakom sig bara för att det "var dags", utan de har hittat motiverande faktorer i sin omgivning. Framförallt genom föreningsengagemang.

8. Avslutande diskussion

Stämmer bilden av att man står utanför fängelseporten med en plastpåse i handen och numret till sin socialsekreterare, medan de gamla vännerna väntar på hemorten? I början av uppsatsen beskrev jag dess syfte: Att försöka förstå vad det är Kriminalvården saknar, och vad är det som gör att en kamratförening med begränsad budget kan uppvisa så goda resultat? Svaren har jag sökt dels i litteratur och tidigare forskning, och dels hos några av KRIS medlemmar. Ett genomgående tema för denna uppsats har varit *avvikande*. Känslan av att vara avvikande är vad som har lett (tre av) respondenterna in i en kriminell livsstil. Jag tror också att det är den känslan som har lett respondenterna till KRIS.

Föreningen har på sätt och vis varit avgörande för samtliga respondenters upphörande av kriminalitet, dock på olika sätt. Föreningens framgång är enkel att förklara: KRIS har en inneboende känsla av samhörighet. Medlemmarna får vara en del av ett sammanhang, en grupp med erfarenheter som liknar ens egna. Det är uppenbart att föreningen uppfyller ett stort behov. KRIS finns där för sina medlemmar i allt från myndighetskontakter till familjeaktiviteter. Men det viktigaste tycks vara det sociala nätverket föreningen erbjuder. En kriminalvårdare/socialarbetare kan visserligen ha viss inblick i vad det innebär att vara en avvikare på det sättet som respondenterna är,

men de kan aldrig förstå fullt ut. En myndighet kan heller aldrig utgöra en persons sociala nätverk.

Respondenterna är överrens om att det finns stora brister inom Kriminalvården. Regelverket tycks inte lämna särskilt stort handlingsutrymme för individanpassad kriminalvård, och säkerhetsaspekten går före behandlingstanken. Kanske börjar det bli dags för kriminalvården att börja omprioritera sina resurser. Rent samhällsekonomiskt är det förmodligen mer effektivt att behandla ett missbruk än att straffa bort det. Ett missbruk som behandlas på rätt sätt kan nämligen spara klienten många vändor på anstalt och i häkte. Genom att behandla missbruket försvinner de kriminella dragningarna för många, eftersom att brotten ofta begås för att finansiera missbruket. Att förlägga halva strafftiden på behandling, som respondenterna i den här uppsatsen föreslår, tror jag kan vara ett steg i rätt riktning. Därmed inte sagt att ett straff inte ska vara ett straff. Självklart ska samhället göra en tydlig markering när lagen bryts. Problemet är att för en missbrukare hjälper inte sådana markeringar, för de vill fortsätta ta droger lika mycket i alla fall. Detta leder till att samma personer kan åka in och ut på anstalt under många, många år.

Halvvägshus är ett utslussningsalternativ jag tror starkt på. På dessa boenden får klienten hjälp och stöd av de myndigheter som behövs, samtidigt som de får ta eget ansvar. Förhoppningen är att en stabil tillvaro ska minska den enskildes dragning till den kriminella världen. För att öka motivationen hos klienten tror jag det är en god idé att få denne att delta i planeringen kring straffet så mycket som möjligt. En så enkel (och så svår!) sak som att faktiskt lyssna på och föra en dialog med den intagna tycks vara den viktigaste egenskapen hos personalen. Att *”jobba med hjärtat och ha en viss fingertoppskänsla”*, som Johan uttrycker det. Kriminal- och Frivården samarbetar redan med KRIS i viss mån. Det tror jag är en utveckling vi kommer se mer av, eftersom att ett sådant samarbete gynnar alla parter. Genom en god samverkan mellan dessa tror jag det skulle vara möjligt att utveckla en mer effektiv och individorienterad Kriminalvård.

Intervjuguide

Bakgrund

- Kan du berätta lite grann om din uppväxt?
- Hur ser din livssituation ut idag? Familj, sysselsättning, intressen?

Tema 1: Kriminalvårdens insatser

Utslussning

- Vilka typer av utslussning har du blivit erbjuden i samband med din frigivning?
- Anser du att det finns tillräckligt många utslussningsalternativ?
- Tycker du att Kriminalvården gör vad de kan för att förbättra klienternas sociala nätverk inför frigivningen?

Tiden på anstalten

- Hur stor del av strafftiden hade du verkställt när Kriminalvården började planera inför din utslussning?
- Upplever du att Kriminalvården var engagerade i din frigivning?
- Upplever du att du fick det stöd du behövde inför frigivningen?

Livet efter frigivningen

- På vilka sätt har du varit i kontakt med kriminalvården efter frigivningen?

Tema 2: Vägen ut ur kriminalitet

Socialt nätverk

- Hur såg ditt sociala nätverk ut innan du valde att ta avstånd från kriminalitet?
- Hur ser ditt sociala nätverk ut idag?

Avgörande faktorer vid valet att lämna den kriminella livsstilen

- När tog du beslutet att lämna den kriminella livsstilen, och varför?
- Vad var svårast med att fatta det beslutet?
- Hur har livet förändrats sedan du lade den kriminella livsstilen bakom dig?

Föreningen KRIS

- Hur skulle du beskriva föreningen KRIS?
- Varför har du valt att gå med i föreningen?
- Varför tror du att vissa människor hellre söker sig till den här typen av föreningar än att ta emot professionell hjälp?

Stöd inför brytningen med kriminalitet

- Varifrån upplever du att du har fått mest stöd?
- Har du fått någon professionell hjälp efter frigivningen, till exempel i form av terapi?

Bilaga 2

Hej!

Tack för att Du valt att hjälpa mig i arbetet med mitt examensarbete. Examensarbetet hör till en av de sista kurserna i socionomprogrammet, och syftet med arbetet är att studenten skall genomföra en självständig undersökning.

Du kommer att delta som en av flera intervjupersoner i en undersökning, vars syfte är att intervjua medlemmar av KRIS för att ta del av deras upplevelser av vägen ut ur kriminalitet. Intervjun beräknas ta cirka 1 timma och kommer att spelas in på band.

Du deltar frivilligt i undersökningen, vilket innebär att Du när som helst har möjlighet att avbryta din medverkan. Uppgifterna kommer att hanteras på ett sätt så att de inte är tillgängliga för obehöriga, och det är endast jag och min handledare som kommer att ha tillgång till materialet. I den färdiga uppsatsen kommer alla personuppgifter att avidentifieras så att ingen enskild individ kan kännas igen.

Uppsatsen kommer att publiceras via Linnéuniversitetets databas, vilket gör det möjligt för andra studenter att ta del av forskningsresultaten.

Om du har några frågor är du välkommen att kontakta mig via följande mejladress:

aalpe09@student.lnu.se

Tack på förhand!

Mvh,

Amanda Almerud

Växjö, maj 2012

INFORMERAT SAMTYCKE

Jag har tagit del av information om forskningen syfte, upplägg och utformning och samtycker till att medverka i undersökningen ”Att bryta en kriminell livsstil. En kvalitativ undersökning av KRIS-medlemmars erfarenheter av att bryta med kriminalitet”.

Ort, datum

Namnunderskrift

Referenser

- Amilon, Clas & Edstedt, Eva (1998): *Kriminalvård – insikter och utblickar*. Norstedts Juridik AB.
- Andershed, Henrik, Andershed, Anna-Karin & Söderholm Carpelan, Kerstin (2010): *Ungdomar som begår brott – vilka insatser fungerar?* Gothia förlag AB.
- Andersson, Robert & Nilsson, Roddy (2009) *Svensk kriminalpolitik*. Författarna och Liber AB.
- Becker, Howard S (2006): *Utanför – avvikandets sociologi*. Arkiv Förlag.
- Bryman, Alan (2011): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber AB
- BRÅ (2012) ”Återfall i brott” (elektronisk) BRÅ:s officiella hemsida <<http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/aterfall-i-brott.html>> (2012-05-21)
- BRÅ-rapport (2004) *Ett steg på väg mot frihet. En beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll - IÖV-utsluss*
- BRÅ-rapport (2005) *Effekter av utslussning med fotboja – slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*
- BRÅ-rapport (2003:7) *KRIS – en kartläggning av föreningen Kriminellas Revansch I Samhället*.
- BRÅ-rapport (2007:24) *Narkotikastatistik 2006*.
- Chylicki, Pawel (1992): *Att upphöra med brott – vägar ut ur den kriminella karriären*. Lunds universitet.
- Danielsson Maria, Dahlin Fredrik & Grann Martin (2008): *Våga välja – utvärdering av återfall för åren 2002-2006*. Kriminalvården, huvudkontoret Utvecklingsenheten.
- Danielsson Maria, Fors Axel & Freij Ingrid (2011a): *Behandlingsprogrammet brotts-brytet – utvärdering av återfall i ny brottslighet för programdeltagare för åren 2003-2006*. Utvecklingsenheten.
- Danielsson Maria, Fors Axel & Freij Ingrid (2011b): *Behandlingsprogrammet ART 1 Kriminalvården – utvärdering av återfall i brott för programdeltagare 2003-2006*. Utvecklingsenheten.
- Forsberg, Lars (2006): *Motiverande samtal inom kriminalvården*. Projektnummer: 2006:134
- Frodlund, Åsa (2003): *KRIS – en kartläggning av föreningen Kriminellas Revansch i Samhället*. Brottsförebyggande rådet.
- Goffman, Irving (2011): *Stigma – den avvikandes roll och identitet*. Norstedts.
- Karlsson, Magnus (2006): *Självhjälpsgrupper*. Studentlitteratur.
- Kriminalvården (2012) ”Frigång” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Utslussning/Frigang/>> (2012-05-09)
- Kriminalvården (2012) ”Halvvägshus” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Utslussning/Halvvagshus/>> (2012-05-09)

Kriminalvården (2012) ”Om kriminalvården” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se/sv/Om-Kriminalvarden/Kort-om-Kriminalvarden/>> (2012-05-09)

Kriminalvården (2012) ”Statistik” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <http://www.kriminalvarden.se/sv/Statistik/Utslussning/> (2012-05-09)

Kriminalvården (2012) ”Utökad frigång” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Utslussning/Utokad-frigang/>> (2012-05-09)

Kriminalvården (2012) ”Vårdvistelse” (elektronisk) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Utslussning/Vardvistelse/>> (2012-05-09)

KRIS (2012) ”KRIS” (elektronisk) *KRIS officiella hemsida* <<http://www.kris.a.se>> (2012-05-09)

Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune (1998): *Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis*. Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3.

Norrbottens-kuriren (2004-08-13) ”KRIS bojkottas av fångarna” (elektronisk) *Norrbotten-kurirens officiella hemsida* <<http://www.kuriren.nu/nyheter/?articleid=1485498>> (2012-05-09)

RiR 2009:27: *Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott – verkställighetsplanering och samverkan inför de intagnas frigivning*. Riksdagstryckeriet.

Sarnecki, Jerzy (2009): *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur AB.

Svensson, Kerstin (2001): *Istället för fängelse? – En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Socialhögskolan, Lunds universitet.

Svenska akademiens ordbok (2012) (elektronisk) <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>> (2012-05-21)

Walklate, Sandra (2003): *Understanding criminology: current theoretical debates*. Buckingham: Open University Press.